

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ

Studijní program: **bakalářský**

Studijní obor: **mezinárodní teritoriální studia**

Forma studia: prezenční

Akademický rok: 2007/2008

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

***Rozdělená města Evropy
v proměnách dějin***

**Podtitul: Srovnávací studie čtyř vybraných měst
z historicko-politického hlediska**

Autor práce: Jan Jirousek

Vedoucí práce: PhDr. Ota Konrád

ÚSTÍ NAD LABEM 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozdělená města Evropy v proměnách dějin“ s podtitulem „Srovnávací studie čtyř vybraných měst z historicko-politického hlediska“ vypracoval samostatně a použil jsem literárních pramenů, které uvádím v příložené bibliografii. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Ústí nad Labem dne 5.4.2007

Jan Jirousek

.....
podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat všem, kteří mi poskytli požadované informace a přispěli tím ke zdárnému dokončení této bakalářské práce.

Obzvláště děkuji vedoucímu práce PhDr. Otu Konrádovi za odborné vedení a všestrannou pomoc při vypracování této bakalářské práce a vedoucímu bakalářského semináře prof. PhDr. Jiřímu Peškovi, CSc., za připomínky, kterých jsem při psaní práce využil.

Klíčová slova

rozdělené město, hranice, město rozdělené hranicí, spolupráce mezi rozdělenými městy, rozdělení v důsledku politických změn, rozdělené území, nadnárodní identita, přeshraniční spolupráce

Keywords

divided city, frontiers, town divided an international border, co-operation between divided towns, divided due to political changes, divided territory, supranational identity, cross-border cooperation

Obsah

Úvod.....	1
1. Vymezení problematiky.....	4
1.1 Důvody výběru sídel rozdělených hranicí.....	4
1.2 Pojem rozdělené město, definice.....	5
1.3 Stručná geneze vzniku rozdělených sídel.....	6
2. Dosavadní literatura o tématu.....	11
3. Typologie rozdělených sídel.....	17
3.1 Typologie vybraných 4 dvojic měst uvedených v bakalářské práci.....	18
3.1.1 Charakteristika dvojice měst Český Těšín/Cieszyn a Komárno/Komárom.....	18
3.1.2 Charakteristika dvojice měst Görlitz/Zgorzelec a Gorizia/Nova Gorica.....	19
4. Příklady sídel rozdělených hranicí po 1. světové válce.....	20
4.1 Historicko-politický portrét měst Český Těšín a Cieszyn (ČR/Polsko).....	20
4.1.1 Rozdělení města.....	21
4.1.2 Vývoj po roce 1945 a dnešní situace.....	23
4.2 Historicko-politický portrét měst Komárno a Komárom (Slovensko/Maďarsko).....	24
4.2.1 Rozdělení města.....	27
4.2.2 vývoj po roce 1945 a dnešní situace.....	27
5. Příklady sídel rozdělených hranicí po 2. světové válce.....	29
5.1 Historicko-politický portrét měst Görlitz a Zgorzelec (SRN/Polsko).....	29
5.1.1 Rozdělení města.....	30
5.1.2 Dnešní situace.....	31
5.2 Historicko-politický portrét měst Gorizia a Nova Gorica (Itálie/Slovinsko).....	32
5.2.1 Rozdělení města.....	33
5.2.2 Dnešní situace.....	35
6. Srovnání.....	37
6.1 Společné znaky měst.....	37
6.2 Komparace hraničních režimů	38
7. Závěr.....	40
Abstract.....	44
Použitá literatura.....	46
Primární literatura.....	46
Sekundární literatura.....	46
Instituce a vědecká pracoviště zabývající se tematikou rozdělených měst.....	48
Přílohy	

Pomník stavitelům mostů mezi národy
lokalizován u rozdělených měst Haparanda (S) a Tornio (FIN) na švédsko-finské hranici
Zdroj: www.haparanda.se

Motto:

***Je jenom jeden radikální způsob trvalého a
spravedlivého řešení evropských hraničních
otázek: neposunovat hranice, ale zrušit je !***

hrabě Richard Coudenhove-Kalergi (Pan-Evropa, 1926)

Úvod

Pro bakalářskou práci jsem si vybral téma „Rozdělená města Evropy v proměnách dějin“. Jde podle mého názoru o stále aktuální téma, týkající se politicko-historických vztahů mezi národy evropských zemí. Historie i současnost rozdělených měst je často diskutovaná, neboť tvoří jeden ze základních prvků evropské integrace. Jejich význam se díky rozšiřování Evropské unie výrazně zvětšuje.

Svou práci zaměřuji na hranici rozdělená města Evropy, protože hrají důležitou roli v utváření přeshraniční spolupráce evropských států. Vzhledem k tomu, že zvolené téma je velice obsáhlé, soustřeďuji se na politicko-historický vývoj vztahů v následujících vybraných městech (**Český Těšín/Cieszyn, Komárno/Komárom, Görlitz/Zgorzelec a Gorizia/Nova Gorica**). Na těchto příkladech ukazuji příčiny vzniku rozdělených měst a jejich potenciál pro společnou Evropu.

Tabulka č. 1: **Základní údaje o rozdělených sídlech popisovaných v bakalářské práci**

město	úřední název města před rozdělením	stát	hraniční řeka	počet obyvatel	přesné datum rozdělení	hist. městské jádro
I. DVOJICE (města rozdělená po I. světové válce)						
Český Těšín	Teschen	CZ	Olše	25 891	28.7.1920	Cieszyn
Cieszyn		PL		29 000		
Komárno	Komorn	SK	Dunaj	37 730	4.6.1920	Komárom
Komárom		H		19 600		
II. DVOJICE (města rozdělená po II. světové válce)						
Görlitz	Görlitz	D	Odra	60 000	2.8.1945	Görlitz
Zgorzelec		PL		38 000		
Gorizia	Görz	I	Soča	37 000	3.9.1947	Gorizia
Nova Gorica		SLO		36 000		

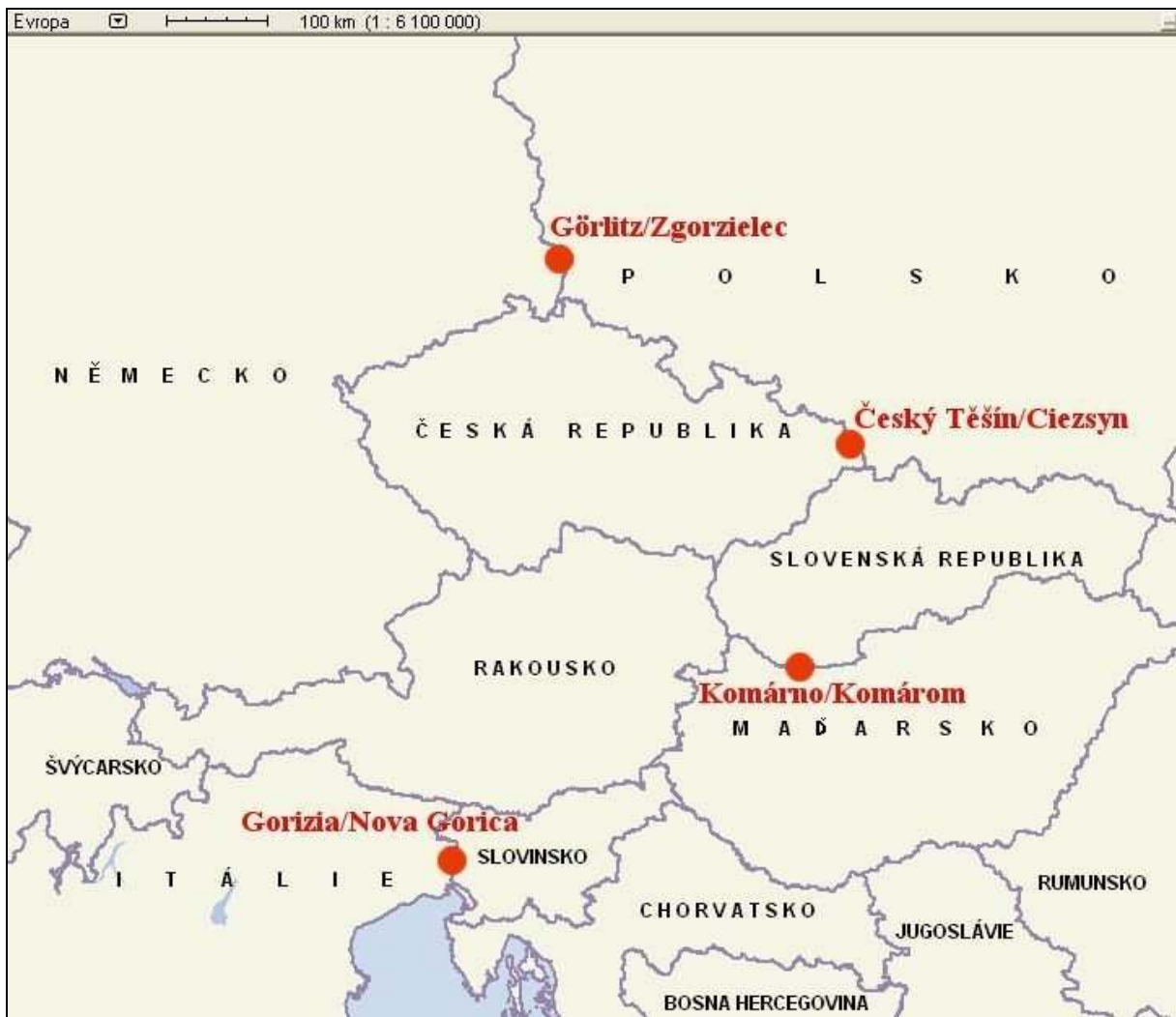
Vezmeme-li si k ruce podrobnou mapu Evropy a zaměříme-li se na vytyčení hranic států, narazíme často na místa, která jsou opětovně i dnes v hledáčku zájmu médií a politiků příslušných států. K takovým místům se řadí i hranicí rozdělená města. Samo spojení slov „rozdělená města“ evokuje místa často plná nesvobody, útlaku, osudovosti a ztělesnění komplikací evropského vývoje. V průběhu dějin se řada z nich stala symboly rozděleného evropského kontinentu, zejména pak ve 20. století. Dnes jsou tato místa „laboratoří“ evropského sjednocovacího procesu.

Bakalářská práce je členěna do šesti částí. První část (kap. 1) se zabývá vymezením rozdělených měst. V druhé kapitole hodnotím vybranou literaturu k tématu. Třetí část věnuji typologii těchto sídel. Čtvrtá část (kap. 4 a 5) je věnována případovým studiím analyzujícím politicko-historický vývoj ve vybraných městech. Závěry těchto případových studií využiji ke zhodnocení a vzájemnému srovnání dvojic měst, což bylo cílem práce (kap. 5 a 6).

V předkládané práci se pokouším zodpovědět především následující 3 otázky:

- 1) Kdy a proč došlo k rozdělení dříve jednotného města?
- 2) Lišila se nějak situace měst rozdělených po 1. světové válce a těch, která byla rozdělena až po 2. světové válce?
- 3) Co těmto sídlům přinesl vstup do EU?

Hlavní metodou práce byla analýza jednotlivých rozdělených měst a jejich srovnání. **Zejména se snažím srovnat dvojici měst rozdělených po 1. světové válce s dvojicí měst rozdělených po 2. světové válce.** V teoretické části jsem čerpal z odborné literatury. Bohužel, v České republice je tematika rozdělených měst velmi opomíjena, takže odborných publikací je málo. Velmi důležitým zdrojem informací se tak stala zahraniční odborná literatura, dále také internet, především oficiální stránky vybraných měst a publikace a propagační materiály o těchto městech.

Mapa č. 1: Poloha měst popisovaných v bakalářské práci (červeně vyznačena).

Zdroj: vlastní návrh autora bakalářské práce

1. Vymezení problematiky

1.1 Důvody výběru sídel rozdělených hranic

Toto téma jsem si vybral hned z několika důvodů. Nepochybně jedním z podnětů k sepsání tohoto textu byly mé návštěvy několika – z různých příčin – rozdělených měst, jako např. Štúrova na Slovensku, Basileje ve Švýcarsku, Mostaru v Bosně, obcí na bývalé německo-německé hranici, ale i Nové Gorici ve Slovinsku a dalších měst uvedených v práci. Tato a další podobná místa ve mně bezpochyby zanechala hluboké dojmy.

Důvod výběru tedy nebyl náhodný. Vždy jsem si na takových místech kladl otázku *Proč je tendencí člověka něco či někoho oddělovat, separovat nebo izolovat?* Právě v rozdělených městech, kde lidé často dennodenně zažívali krutou realitu, jsem pocítil potřebu popsat situaci a poukázat na příčiny a dopady osudů obyvatel. Dalším důvodem výběru tohoto tématu byly i zkušenosti ze setkávání mladých lidí na různých seminářích k tomuto tématu a na diskusních fórech k takovýmto námětům.¹ Přínosem byly i mé dřívější krátkodobé studijní pobyty ve městech „na hranici“, nebo v jejich blízkosti (v Pasově, v Kostnici a v Žitavě). Při nedávném stipendijním pobytu na Univerzitě v Bayreuthu jsem měl možnost pobývat nedaleko bývalé vnitroněmecké hranice (kde existují také bývalá rozdělená sídla), což rozšířilo můj zájem o další rozměr.

Obor, který na Fakultě sociálních věd studuji, mezinárodní teritoriální studia, přímo vybízí k zamyšlení se nad problematikou rozdělených měst. Jak jsem uvedl v úvodu své bakalářské práce, vybral jsem si k historicko-politickému srovnání celkem čtyři města, která byla v průběhu dějin rozdělena. Záměrně jsem se soustředil na města s přibližně stejným počtem obyvatel, k jejichž rozdělení došlo v průběhu 20. století. Neméně důležitá při volbě těchto měst byla i ta skutečnost, že všechna patří ve svých zemích k symbolům, a jsou tam tudíž obecně velmi známá. Všechna zvolená města jsou dnes již součástí EU, a tak se vlastně díky evropským projektům stále více „spojují“. Jak intenzivně, to je rovněž předmětem deskripce v předkládané práci.

¹ Např. v rámci německo-polsko-české mládežnické organizace GFPS (Gemeinschaft für studentischen Austausch in Mittel- und Osteuropa, <http://gfps.realmind.org>), jejíž jsem již řadu let členem.

V Evropě takových míst najdeme dle některých autorů² přes šedesát. Toto číslo zřejmě není konečné. Mě zajímala jen porovnatelná města (z hlediska počtu obyvatel, osudu a podobného historicko-politického vývoje).

1.2 Pojem rozdělené město

V této práci je rozděleným městem míněno město tvořící dříve jeden sídelní administrativní celek (či jednotku), který je v současné době rozdělen státní hranicí. Termínem rozdělené město lze však vymezit i extrémně etnicky rozdělené město, jakým je např. Mostar v Bosně a Hercegovině. Tam se jedná o hranici nikoliv státní, ale etnicko-náboženskou (mezi chorvatským a bosensko-muslimským etnikem). Rozdělené město může mít tedy několik podob. Příčin jejich rozdělení je více.

V cizojazyčné literatuře – (ze které jsem vycházel) – bývají rozdělená města nejčastěji nazývána „**divided cities**“³ nebo „**geteilte Städte**“.⁴ Označení *twin towns* (někdy též *city twins*) nebo *sister towns* je nesprávné, protože to zpravidla vyjadřuje partnerská města (např. Praha má partnerské město Berlín). Samozřejmě je plno případů, kdy rozdělená města na hranici jsou i zároveň *city twins*, viz např. Narva (EST) a Iwangořod (RUS). Tak tomu je i ve všech čtyřech příkladech rozdělených sídel, uvedených v této práci.

Jak Ottův slovník naučný z roku 2006, tak i další česká encyklopedie Universum z roku 2001 pojem rozdělené město vůbec neuvádějí. Rovněž německý Brockhaus i britská Encyklopedie Britannica toto heslo neznají.

Nahlédneme-li do anglické verze internetové encyklopedie Wikipedia, nalezneme pod heslem „divided cities“ tuto odpověď: *Divided cities refers to cities and towns divided as a consequence of political changes or border shifts, so that they presently constitute (or once constituted) two separate entities* čili česky „Rozdělená města jsou města rozdělená následkem politických změn nebo posunů hranic tak, že současně tvoří (či kdysi tvořila)

² Např. GÖRNER, Rüdiger; KIRKBRIGHT, Suzanne (Hgg.). *Nachdenken über Grenzen*, München : Iudicium Verlag, 1999. 253 s. ISBN 978-3-89129-617-2. s. 14.

³ Např. v APPLEBAUM, Anne. *Between East and West: across the borderlands of Europe*, New York : Pantheon Books, 1994. 320 s. ISBN: 0-679-42150-5. s. 22.

⁴ Např. v JAJESNIAK-QUAST, Dagmara; STOKLOSA, Katarzyna. *Geteilte Städte an Oder und Neisse: Frankfurt/Oder-Slubice, Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec*. Berlin : Berlin-Verlag Arno Spitz, 2000. 258 s. ISBN: 3-87061-808-6. s. 3.

dvě oddělené jednotky“. Tato definice je podle mého názoru asi nejvýstižnější.

Dle některých německých autorů,⁵ se pro tato města vyskytuje název „*Doppelstädte*“, anebo se v německé literatuře uvádí pojem *Zwillingsstädte*.⁶ Ta vznikají také díky politickému rozdělení, ale nemusí tomu tak být vždy. Pojmenování *Doppelstadt* (česky dvojměstí) není tudíž přesný německý výraz pro hranicí rozdělená sídla srovnávaná v mé práci, protože takovým příkladem byla kupř. ve své době města Buda a Pest nebo Berlin a Cölln, v dnešní době Bielsko-Biala, Frýdek-Místek, ale i Frankfurt an der Oder a Słubice. Dle mého názoru je proto označení *Doppelstadt* pro rozdělená města na hranici u některých autorů⁷ nepřesné a zavádějící.

1.3 Stručná geneze vzniku rozdělených sídel

V místech, kde jsou státní hranice mladšího data, je reálný předpoklad, že se podél nich vyskytuje nějaké „uměle“ rozdělené sídlo. Zejména střední Evropa má ve světovém srovnání poměrně velkou koncentraci takovýchto – svým způsobem zvláštních – míst. Pestrá směsice národů a komplikovaná historie se postaraly o vznik těchto zvláštních komun.

Nejčastější příčinou vzniku rozdělených sídel byly změny státních hranic, vyvolané procesy celoevropského charakteru. Války, které měnily politickou mapu Evropy, nejvíce ovlivnily osud sídel, která náležela k etnicky nehomogenním oblastem. Rozepře a nesváry se často řešily necitlivými zásahy do životů tisíců lidí, kteří po staletí žili ve společném prostoru se společnými tradicemi a zvyklostmi.

Aniž bychom dlouze zkoumali detaily vymezení hranic, je v mnohých případech jasné, že změny hranic rovněž ve spojitosti s nově konstituovanými centry států či regionů posunuly takováto místa na periferii. Politici ve spojení s geografy po první světové válce razili myšlenku, že stabilní hranice jsou ty přirozené – tedy nejlépe ty vedoucí po hřebenech hor nebo středem

⁵ Např. BAUER, Markus; RAHN, Thomas (Hgg.). *Die Grenze. Begriff und Inszenierung*. Berlin : Akademie Verlag, 1997. 349 s. ISBN: 3-05-002952-8. s. 17.

⁶ Např. v HASLINGER, Peter (Hg.). *Grenze im Kopf. Beiträge zur Geschichte der Grenze in Ostmitteleuropa*. Frankfurt am Main: Lang, 1996. 208 s. ISBN: 3-631-34830-4. s. 26.

⁷ Např. ve FABER, Richard; NAUMANN, Barbara (Hg.). *Literatur der Grenze – Theorie der Grenze*, Würzburg: Königshausen & Neumann 1995, Königshausen & Neumann, 1995. 289 s. ISBN: 978-3-8260-1047-7. jej autoři užívají na s. 42 u města (Zhořelce) rozděleného hranicí, což je nesprávné.

řek. Přitom právě řeky byly po staletí spojovacími elementy mezi národy. Přírozeně není náhodou, že právě nejvíce sídel bylo založeno při řekách. V mnohých případech se město vybudované na jednom břehu postupně rozšiřovalo i na druhý (např. Görlitz). **Oboustranné osídlení řeky v místě brodu je jedna z nejčastějších situací pro pozdější rozdělené město.**

V procesu geneze rozdělených měst hrají nejdůležitější roli tři události: I. a II. světová válka a nová situace po 1989/91. Napoleonské dělení území je rovněž historickou událostí, která řadu míst ovlivnila, ovšem nikoli tak zásadně jako předchozí tři jmenované zlomy. Dalšími událostmi, týkajícími se spíše „sociálního a ekonomického rozdělení“, jsou rozšíření Evropské unie a budoucí přistoupení té které země k Schengenskému systému.⁸ V evropském prostoru – jak ukazuje následující mapa – vznikla v důsledku výše popisovaných událostí mnohá rozdělená města.

⁸ Schengenská dohoda o postupném zániku hranic mezi státy Evropských společenství (vlastně dvě dohody – první tzv. Schengen I. podepsána 14.6.1985, druhá tzv. Schengen II. podepsána 19.6.1990). Obě vstoupily v platnost dne 26.3.1995. (Pojmenováno dle lucemburské vesničky Schengen při hranicích s Německem a Francií). Díky Schengenu odpadnou kontroly na hranicích, což bude v těchto sídlech znamenat citelnou úlevu.

Mapa č. 2: Mapa rozdělených sídel v Evropě. Ta jsou vyznačena fialovými hvězdičkami.

Zdroj: Vlastní návrh autora bakalářské práce.

Z mapy je patrné, že nejvíce rozdělených měst leží na nově vytvořené německo-polské hranici. Ačkoli bylo roku 1945 podél demarkační linie řek Lužické Nisy a Odry na nově zřízené **německo-polské státní hranici celkem 37 obcí rozděleno**, existuje jen málo opravdových partnerských kontaktů a příkladné spolupráce. Má to hned několik důvodů: Za prvé není prostě potřeba se scházet, za druhé je tu jazyková bariéra. Další důvod je často banální –

chybí most, který by umožnil nejsnazší propojení. Některé obce⁹ tento problém řeší přívozem. Nedávno (v roce 2004) byl po 59 letech znovu vybudován most spojující německý Görlitz a polský Zgorzelec a podobné iniciativy najdeme i u jiných sídel rozdělených hranicí.

Jistě nepřekvapí, že primát v počtu rozdělených sídel drží Spolková republika Německo. Možná udiví, že Srbsko – stát, jehož hranice se v historii také několikrát měnily – žádné takové město, (dle mých dosavadních poznatků) nemá.

Asi nejznámějšími případy jsou města rozdělená zdi. Ta mají osud nejpohnutější. Poslední hlavní město rozdělené zdí je stále ještě na Kypru. Zeď, jakožto dílo nikoliv přírody, ale člověka, je příčinou velkých těžkostí. Měst rozdělených přírodními výtvoři (nejčastěji řekou) je více. Města rozdělená zdí mají komplikovanější infrastrukturu. Všechna měla dramatický, ba i mnohdy podle mého názoru fascinující osud.

⁹ Např. vesnice Gústebiese a Gústebieser Loose na Odře na polsko-německé hranici.

Tabulka č. 2: Některá méně známá rozdělená města v Evropě řazená dle data rozdělení

sídla	stát (MPZ)	příčina rozdělení	počet obyvatel	rok rozdělení	hist. městské jádro
Laufenburg (Kanton Aargau)	CH	mír z Lunéville mezi Rakouskem a Francií	2 050	1801	Laufenburg (CH)
Laufenburg (Baden-Württemberg)	D		8 529		
Tornio	FIN	Smlouva z Fredrikshamnu (dnes Hamina), ukončila rusko-švédskou válku	22 700	1809	Tornio
Haparanda	S		10 500		
Baarle-Hertog	B	Nezávislost Belgie	2 276	1831	v obou
Baarle-Nassau	NL		6 665		
Gmünd	A	Saintgermainská smlouva	5 861	1919	Gmünd
České Velenice	CZ		3 300		
Rheinfelden (Kanton Aargau)	CH	Reichsdeputationshauptschluss	10 991	1802	Rheinfelden (Kanton Aargau)
Rheinfelden (Baden-Württemberg)	D		32 226		
Bad Radkersburg	A	Saintgermainská smlouva	1 599	1920	Bad Radkersburg
Gornja Radgona	SLO		3 203		
Slovenské Nové Mesto	SK	Trianonská smlouva	1 073	1920	Sátoraljaújhely
Sátoraljaújhely	H		22 936		
Rijeka	I	Římská smlouva	144 043	1924	Rijeka
Sušak	SLO		200		
Guben	D	výsledek 2. svět. války	22 184	1945	Gubin
Gubin	PL		19 000		
Forst	D	výsledek 2. svět. války	22 180	1945	Forst
Zasieki (Skuren/Pförten)	PL		249		
Porajów (Großporitsch)	PL	výsledek 2. svět. války	2 500	1945	Zittau
Zittau	D		26 224		
Kostrzyn nad Odrą	PL	výsledek 2. svět. války	17 725	1945	Kostrzyn nad Odrą
Küstrin-Kietz	D		2 953		
Narva	EST	rozpad SSSR	70 178	1991	Narva
Iwangořod	RUS		11 900		

Zdroj: Údaje v tabulce pocházejí z internetových stránek těchto sídel, popř. z oficiálních publikací vydávaných těmito sídly.

2. Dosavadní literatura o tématu

Bibliografie k tematice rozdělených měst je vcelku rozsáhlá, ovšem týká se převážně konkrétní dvojice měst. Autoři, často sami narození ve městech na hranici, referují ve svých spisech o situaci před rozdělením a po něm.

Za základní dílo lze považovat práci *Geteilte Städte an Oder und Neisse* dvojice Dagmary Jajesniak-Quast a Katarzyny Stoklasy z roku 2000. Autorky zkoumají především stránky ekonomické a kulturní spolupráce. Jasně poukazují na to, že po roce 1990 byla vzájemným vztahům dána nová energie a intenzita kooperace se rapidně zvýšila. Jako určitý nedostatek spatřuji celkově příliš vlídný duch knihy, kdy autorky malují až idylický duch německo-polských vztahů. Důkazy, že tomu tak nebylo, najdeme v řadě jiných publikací.¹⁰

Dalším významným a zajímavým zdrojem informací je sborník vydaný roku 2001 profesorkou Helgou Schultz z univerzity Viadrina z Frankfurtu nad Odrou, který nese název *Grenzen in Ostblock und ihre Überwindung*. V této rozsáhlé práci mi chybí zmínka o příkladech rozdělených sídel na bývalé německo-německé hranici. Působivý pohled prezentuje na stránkách této knihy ve svém příspěvku Detlev Lücke,¹¹ když píše, že o silvestrovské noci 1971/72, kdy se najednou otevřely hranice mezi NDR, Polskem a ČSSR a lidé mohli jen s občanským průkazem překračovat hranice, využili mnozí starší Němci této příležitosti k návštěvě svých domovů v dříve pomořanských, východopruských a slezských územích a byli v mnohých případech, jak píše autor, zváni na kávu nynějšími vlastníky. Takovéto schematické idealistické vidění světa je podle mě u německých autorů přímo typické. Souhlasit lze s názorem jiného příspěvovatele Janusze Ostrowského,¹² který píše, že Poláci z Litvy a Ukrajiny, oblastí předaných SSSR, kteří našli (přesněji byli přesídleni) svůj nový domov na územích dříve německých, se se svou novou domovinou nesžili a „seděli až do poloviny šedesátých let na sbalených

¹⁰ Např. LEHMANN, Hans Georg: *Der Oder-Neiße-Konflikt*, München 1979, 128 s. ISBN: 3406041094. s. 53.

¹¹ LÜCKE, Detlef. *Die Grenze zwischen Ostdeutschland und Polen 1945-1989*. In SCHULTZ, Helga. (Hg.): *Grenzen im Ostblock und ihre Überwindung*. Berlin: Berlin-Verlag, Arno Spitz 2001. 386 s. ISBN: 3-8305-0081-5. s. 88.

¹² OSTROWSKI, Janusz. *Neue Bewohner in Westpolen nach 1945*. In SCHULTZ, H. (Hg.): *Grenzen im Ostblock und ihre Überwindung*. Berlin: Berlin-Verlag, Arno Spitz 2001. 386 s. ISBN: 3-8305-0081-5. s. 152.

kufrech“. Nebyli s to přijmout nový domov, jehož předchozí dějinný vývoj neznali. Tak tomu bylo i ve Zgorzelci.

Helga Schultz, popisuje ve svém příspěvku¹³ uvedeném ve sborníku s názvem *Bevölkerungstransfer und Systemwandel - Ostmitteleuropäische Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg*, jak je těžké pro obyvatelstvo hranic rozdělených měst nalézt společnou identitu. Ta byla u měst rozdělených po 2. světové válce úplně ztracena. Helga Schultz podle mého názoru správně líčí tzv. „mírovou hranici“ mezi státy socialistického tábora jako chybné označení. Je si dobře vědoma, že toto bylo pouze vsugerované přátelství, které ale nebylo po 2. světové válce upřímné. Aby se spolupráce mezi rozdělenými městy neustále zlepšovala, navrhuje autorka odstranit především veškeré byrokratické překážky a zavést výuku jazyka sousedící země ve školách, jakožto prvního cizího jazyka. Ztracená důvěra v souseda se dá znovu nabít, jak píše autorka, pomocí společných kulturních akcí, spolupráce škol a různorodých přeshraničních projektů a zapojením obyvatelstva do dění v obou městech. S tímto nelze než souhlasit a věřím, že toto je fundamentem k překonání animozit.

K základním zdrojům o problematice hranic rozdělených měst lze počítat i práci vydanou v roce 2004 univerzitními profesory Joachimem Beckerem a Andreou Komlosy. Její název je *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*,¹⁴ čili česky *Hranice ve světě, zóny, linie, zdi v historickém srovnání*. Autoři jdou do hloubky problémů spojených s vytvářením hranic na čtyřech kontinentech. Dle mého názoru málo vyzdvihují skutečnost, že častým jevem při tvorbě hranic byly jednoduše geopolitické zájmy (autoři píší jen o politických zájmech), které hrubě narušily centra měst a vůbec nebraly v potaz detaily a osudy lidí.

K samotným rozděleným městům popisovaným v předkládané práci jsou dvojicím měst rozdělených po 1. světové válce věnovány články Alfreda Bohmanna a Kevina Hannah.¹⁵ V jejich příspěvcích je vylíčena jak relativně poklidná část dějin, tak i kritické okamžiky.

¹³ SCHULTZ, Helga (Hg.). *Bevölkerungstransfer und Systemwandel - Ostmitteleuropäische Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg*, Berlin: Arno Spitz, 1999. 371 s. ISBN 3-87061-807-8. s. 82.

¹⁴ BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien: Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7.

¹⁵ BOHMANN, Alfred. *Die tschechoslowakischen Gebietsabtretungen an Polen und Ungarn*. Zeitschrift für Ostforschung. 1971, no. 20, s. 465-496.

O dvojici rozdělené po 1. světové válce – Komárnu a Českému Těšínu – je literatura i v českém popř. slovenském jazyce. K situaci rozděleného Těšína jak Tomasz Siwek¹⁶ ve své knize *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*, tak i kolektiv autorů Henryk Wawreczka, Irena Adamczyk, Vlasta Byrtusová a Janusz Spyra¹⁷ ve své publikaci *Cieszyn wczoraj i dziś/Český Těšín včera a dnes* poukazují na to, že jak v polské části, tak i v české je obyvatelstvo navyklé sledovat např. televizní programy sousedské země, což např. u dvojice Komárno/Komárom dle mého názoru není, protože Maďaři se slovensky učit nechtějí. Polsko-česká symbióza vzájemných sousedských vztahů je podle Siwka stále hudbou budoucnosti, protože u polské veřejnosti přetrvává pocit křivdy. Siwek zmiňuje, že stereotypy o Polácích a o Čechách jsou v tomto městě sice frekventovanější, ale přesto ne tak vyhraněné, jako např. názory Poláků z vnitrozemí vůči Čechům. Vzájemným setkáváním se vyhraněnosti podle autorů otupí, s čímž souhlasím. Oba autoři zmiňují německou okupaci sjednoceného Těšína, v jejíchž průběhu došlo k likvidaci většiny těšínských Židů, kteří i díky své časté znalosti více jazyků byli i jakýmsi spojovacím článkem mezi Čechy a Poláky.

K rozdělenému Komárnu poskytuje informace publikace *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg - der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918 - 1931)*.¹⁸ Najdeme zde řadu zmínek o napjatých maďarsko-slovenských vztazích, které byly doprovázeny zločiny zejména v období let 1938–1945. O rozdělení v roce 1920 panuje shoda na tom, že oproti případu města Těšín zde proběhlo relativně více v klidu. Svou roli totiž sehrála i geografická skutečnost. Dunaj je zde oproti řece Olši v Těšíně (kde jsou břehy vzdálené jen několik metrů) mnohem širší a tvoří daleko větší „bariéru“.

HANNAN, Kevin. *Borders of Language and Identity in Teschen Silesia*. New York : Peter Lang Pub Inc. 1996. 255 s. ISBN: 978-0820433653. s. 50-54.

¹⁶ SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*. Český Těšín : Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9.

¹⁷ WAWRECZKA, Henryk; ADAMCZYK Irena, BYRTUSOVÁ Vlasta; SPYRA Janusz. *Cieszyn wczoraj i dziś/Český Těšín včera a dnes*. Český Těšín : Wart. 2001. ISBN 80-238-7590-6.

¹⁸ KOVACS-BERTRAND, Aniko. *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg - der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918 - 1931)*, München : Oldenbourg, 1997.

V případě měst Gorizia/Nova Gorica se jejich problematickým vývojem již řadu let zabývají hned dva autoři – Moreno Zago¹⁹ a Alberto Gasparini,²⁰ kteří popisují vývoj obou nových měst od okamžiku jejich oddělení až po dnešní stav úspěšné spolupráce. Důraz je u obou autorů kladen především na období 90. let. Zago v knize jasně zdůrazňuje, že díky pokroku a časovému odstupu bude pro příští generaci již bývalé rozdělení města pouhou nicneříkající historií. Situace je, jak píše, dnes radikálně odlišná. Kupř. dřívější rozdělené náměstí dnes nese název náměstí Sjednocené Evropy a ostnatý drát, tvořící hranici do roku 1954, nahrazený poté železným plotem a místy metr a půl vysokou zdí, je ten tam. Dřívější „ukázkovou“ socialistickou výstavbou poznamenané město Nova Gorica se mění v Las Vegas Jadranu. Bezprostřední blízkost hranic totiž umožnila vybudování množství kasin. Je to, jak poznamenává Zago, podobné jako bývalý Východní a Západní Berlín. Nezmiňuje však, že například v Nove Gorici vznikly i pozitivní instituce, plnící funkci rozvoje regionu, jako např. Univerzita Primorska (oficiální název Univerza na Primorskem, založena 29.1.2003), a jen okrajově zmiňuje nové muzeum hranic umístěné v bývalé budově nádraží, které se právě zaměřuje na region Gradiška²¹ rozdělený slovinsko-italskou hranicí.

Druhý z dvojice – Gasparini uvádí, že v Gorici postavili zeď oddělující obě části města dříve než v Berlíně. Ta byla odstraněna o měsíc později než v Berlíně (gorický plot dokonce až v roce 2004). V tomto městě tak podle něj padl „poslední kousek Berlínské zdi“. Toto tvrzení lze vyvrátit následujícími příklady: stále existující zeď v hlavním městě na ostrově Kypr, či zdi na vnitroněmecké hranici (např. ve vesnicích Mödlareuth²² a Schifflersgrund,²³ kde byly zdi a záterasy odstraněny v lednu 1990).²⁴ Zmiňuje, že zatímco italská Gorizie se může chlubit tisíciletou historií, tak dnes slovinská Nova Gorica byla téměř celá vybudována znovu po roce 1947. Zdůrazňuje, že tato

¹⁹ ZAGO, Moreno. The state of co-operation between border towns. Borders in Europe. How Life is lived in border towns, border regions and border cultures. Gorizia, ISIG magazine, Istituto de Sociologia Internazionale, no. 10/11, 2000.

²⁰ GASPARINI, Alberto. European border towns as laboratories of differentiated integration. Borders in Europe. How Life is lived in border towns, border regions and border cultures. Gorizia : ISIG magazine, Istituto de Sociologia Internazionale, 2000, No. 4/1999.

²¹ Muzeum umístěné v bývalé nádražní budově uchovává sbírky z regionu Goriška z období let 1945–2004 (týkající se hranic).

²² V této vesnici se nachází muzeum věnované rozdělení obce: <http://www.moedlareuth.de>.

²³ V této vesnici se nachází muzeum věnované rozdělení obce: <http://www.grenzmuseum.de>.

²⁴ LAPP, Peter Joachim. *Gefechtsdienst im Frieden - Das Grenzregime der DDR 1999*. Bonn : Bernard & Graefe, 1999, 276 s. ISBN 3-763759-92-1. s. 62.

rozdělená města rozšířila mnohem více vzájemnou spolupráci než jiná hranicí města regionu rozdělená tak, že by se tato spolupráce dala charakterizovat téměř jako „manželské soužití“.

V knize dvojice Angelilla a Menata (eds.)²⁵ najdeme jak historický vývoj rozdvojeného města, tak i otázky týkající se budoucnosti. Je zde např. zajímavá zmínka o problémech vzniklých hned po oddělení, kdy musely být řešeny dodávky vody pro Gorizii z jugoslávské strany, která tuto pomoc odmítala a až na nátlak Spojenců bylo vše zahrnuto do jednoho z článků Mírové smlouvy s Itálií,²⁶ aby byl problém vyřešen. V knize najdeme též zmínku o společné měně euru. Zavedení eura neulehčí podle autora vzájemnou spolupráci měst. Proti této výpovědi lze argumentovat hned několika příklady spolupráce v rozdělených městech na hranicích států „ve staré Patnáctce“ kde zavedení eura způsobilo ještě oživení vzájemné spolupráce a hospodářský rozmach.

Autoři správně upozorňují, že se v tomto rozděleném městě již koncem padesátých let koncept železné opony narušil, poněvadž ze zdí se staly zídky a ploty a úřady dokonce začaly povolovat návštěvy v té době zase již bratrské Itálie a rozdvojené město se stalo i oblíbeným cílem výletníků ze socialistických zemí. Dokonce na sklonku 80. let, jak upozorňují autoři, se hraniční režim natolik uvolnil, že leckteré západní zboží, objevující se potom dále ve východní Evropě, přiváželi občané Jugoslávie právě přes přechod v Gorici, kde panoval podle mého názoru relativně nejliberálnější režim z celého období „železné opony“. Možná autoři mohli tuto část obohatit o srovnání např. s maďarsko-rakouskými hraničními přechody na sklonku 80. let, přes které se za železnou oponu do států socialistického tábora dostávalo rovněž západní zboží, i když zřejmě s mnohem většími obtížemi.

Literatura o městech rozdělených hranicemi působí od autorů, kteří zde přímo žili, jednoznačně věrohodněji. Je bohatá na informace o tehdejší době a podává hlubší vhled do problematiky rozdělení. Obecně je „Visegrádská“ dvojice měst rozdělených po I. světové válce u autorů publikací a článků o

²⁵ ANGELILLO, Antonio; MENATO, Chiara. (eds.). *Città di confine. Conversazioni sul futuro di Gorizia e Nova Gorica*. Portogruaro : Nuova dimensione, 1994, s. 195. ISBN: 88-85327-43-5.

²⁶ V části I (tj. územní klausule) Mírové smlouvy s Itálií jsou mimo jiné i přílohy. Příloha č. 5 se týká úpravy vody pro Gorizii. Celý text viz k dohledání: http://www.istrianet.org/istria/history/ww2/1947_treaty-index.htm.

rozdělených městech, které jsou uvedené v literatuře na konci bakalářské práce, citovanější než „západní dvojice“ příkladů Zhořelce a Gorice.

Nejvíce publikací z popisovaných měst najdeme ke Zhořelci. Rovněž internetové odkazy jsou zaměřeny především na města známá (Kypr, bývalý rozdělený Berlín) a ta na Odře a Nise.

3. Typologie rozdělených sídel

V Evropě existují příklady měst, která jsou rozdělena hranicí již více jak 500 let (např. Valença do Minho /P/ a Túy /SP/ nebo Schaan /FL/ a Buchs /CH/ a na druhou stranu sídla rozdělená teprve 18 let (např. Narva /EST/ a Ivangorod /RUS/). Jedno hledisko jejich typizace může být časové, jiné např. policko-správní, nebo se může týkat okolností jejich vzniku.

Klasifikaci dělení těchto sídel lze provést několika způsoby:

Můžeme odlišit sídla rozdělená:

- a) **přírodním útvarem** – nejčastěji řekou,
- b) **lidskou stavbou** – např. zdí nebo ostnatým drátem.

Další dělení, tentokrát **z časového hlediska**, můžeme provést následovně:

- a) **krátkodobě**: například Linec (řekou Dunaj na dvě okupační zóny) nebo např. přírodní katastrofou – (např. Ústí n.L. a jeho střekovská část – srpen 2002 v důsledku povodní)
- b) **dlouhodobě**: (např. Ulm /Bavorsko/ a Neuer Ulm /Bádensko-Württembersko/)

nebo lze vysledovat typy rozdělené různými okolnostmi:

- a) **válečnou katastrofou**: např. Mostar, Kosovská Mitrovica, krátkodobě Bejrút
- b) **smluvně**: (v důsledku změny politického systému) – např. Berlín,
- c) **rozdílného nábožen. smýšlení** (konfese) – např. Londonderry, Mostar.

Někteří autoři např. Paul Simpson²⁷ dělí taková města podle počtu rozdělení v jejich minulosti na:

- a) **pouze jednou rozdělená**: např. Gorizie/Nova Gorica
- b) **vícekrát rozdělená**: např. Komárno/Komárom (celkem dvakrát)

Jinou typizací je například volba vymezení taková místa podle politického rozdělení na:

- a) **sídla rozdělená mezi státy**: dříve např. Berlín, dnes Nikósie (řecká část se jmenuje Levkosía, turecká Lefkoşa),

²⁷ SIMPSON Paul. *Divided Cities/Invisible Walls: Double Standards of Urban Life, Who has the Better Deal?*, s. 17.

b) **sídla rozdělená uvnitř státních útvarů:** např. v rámci zemí nebo krajů apod., příkladem je Ulm (Bádensko-Würtembersko) a Neuer Ulm (Bavorsko). Dalším typickým příkladem je tzv. Doppelstadt Villingen-Schwenningen: bádenský Villingen a württemberské město Schwenningen.

Ve středovýchodní Evropě lze obecně vysledovat **několik společných znaků pro tato sídla:**

- 1) **převažují sídla rozdělená vodními toky (např. všechna na Odře a Nise),**
- 2) **vznik takových sídel je důsledkem nějakého politického dějinného zlomu,**
- 3) **některá byla v historickém vývoji i vícekrát rozdělena a opět spojena.**

3.1 Typologie vybraných 4 dvojic měst uvedených v bakalářské práci

Vybrané příklady měst zahrnují dva zásadní časové zlomy v dělení měst hranicí na evropském kontinentu. Na jedné straně města vzniklá po 1. svět. válce, na druhé straně sídla rozdělená na základě nové poválečné situace v roce 1945. Výsledkem jsou tedy dvě dvojice, z nichž každou podrobím srovnání a analýze.

Předmětem mého zájmu jsou města:

- a) rozdělená v důsledku nového uspořádání **po 1. světové válce: Český Těšín/Cieszyn a Komárno/Komárom,**
- b) rozdělená v důsledku nového uspořádání **po 2. svět. válce a počátkem studené války: Görlitz/Zgorzelec a Gorizia/Nova Gorica.**

3.1.1 Charakteristika dvojice měst Č. Těšín/Cieszyn a Komárno/Komárom

Tato dvojice je charakteristická již více jak po čtyři generace trvajícím rozdělením (pokud generaci počítáme 20 let). Spojuje je společná minulost v rámci Rakousko-Uherska. Po zániku Rakouska-Uherska a vzniku nových států došlo k řadě komplikovaných mírových jednání, provázených na sporných hranicích řadou excesů, které vyústily v rozdělení. Hranice byla ale od počátku v nově ustavených hraničních přechodech prostupná. Další společnou

charakteristikou obou měst je, že obě zažila dvojí rozdělení. Poprvé v roce 1920 a podruhé v roce 1945.

Tabulka č. 3: **Zlomové okamžiky v dějinách měst rozdělených hranicí po 1. svět. válce**

rozdělená města	událost + datum		
	první rozdělení města	sjednocení měst	druhé rozdělení města
Český Těšín/Ciezsyn	28.7.1920	2.10. 1938	3.5.1945
Komárno/Komárom	4.6.1920	2. 11. 1938	30.3.1945

3.1.2 Charakteristika dvojice měst Görlitz/Zgozelec a Gorizia/Nova Gorica

Zvláštností této dvojice je, že zde došlo k rozdělení měst mezi bývalými nepřáteli. Jak Italové pro Slovince (resp. pro Jihoslovany), tak Němci pro Poláky byli nepřáteli (z období 2. světové války), na jejichž úkor se chtěli územními zisky agresori obohatit. Ovšem po skončení války došlo k opačné situaci, která s sebou v obou případech přinesla hermetické uzavření hranice a postupné „deténte“ až po normalizaci vztahů.

Tabulka č. 4: **Zlomové okamžiky v dějinách měst rozdělených hranicí po 2. světové válce**

rozdělená města	událost + datum	
	rozdělení města	smlouvy o průběhu hranic
Gorizia/Nova Gorica	15.9.1947	10. 11. 1975
Görlitz/Zgorzelec	2.8.1945	7.12.1970

4. Příklady sídel rozdělených hranicemi po 1. světové válce

4.1 Historicko-politický portrét měst Český Těšín a Cieszyn (Česká republika/Polská republika)

Těšín, město ležící na polsko-českých hranicích, má dlouhou a komplikovanou historii. Podle legendy ho založili v roce 810 tři synové polského krále Leška III. Ve skutečnosti Těšín vznikl v 10. století jako hradiště na ochranu jižních hranic polského státu. Ze vzniklého podhradí se vyvinulo město. Poprvé byl zmíněn roku 1155 v dokumentu papeže Hadriána IV. Nedávno tedy slavil 850 let. Kolem roku 1290 se Těšín stal hlavním městem Těšínského knížectví a později regionu Těšínského Slezska. Těšínské knížectví bylo v roce 1327 připojeno k České koruně.²⁸

Mapa č. 3: Situace rozděleného města Český Těšín/Cieszyn, převzato z: <http://maps.google.com>.

²⁸ Přehled vývoje města se opírá o informace z knihy: SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*. Český Těšín : Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9 a internetových stránek obou měst: <http://www.cieszyn.pl> a <http://www.tesin.cz>.

Obr. č. 1: Znak města Teschen před rokem 1920 (Zdroj: Muzeum Śląska Cieszyńskiego)

Kromě polského obyvatelstva zde žili Němci, Češi a také Židé, na přelomu 19. a 20. století také malá kolonie Maďarů. Před rokem 1918 bylo město součástí rakousko-uherské části Slezska. Důležitou roli sehrál Těšín ještě za první světové války, kdy zde byl v letech 1914–1917 umístěn generální štáb a hlavní velitelství rakousko-uherské armády. Podle sčítání v roce 1910 tvořili na Těšínsku 55% obyvatel Poláci, 27 % Češi a 18 % Němci.²⁹

4.1.1 Rozdělení města

Po skončení 1. světové války v roce 1918 došlo mezi Československem a Polskem ke sporu o území Těšínska. Nejdříve se zdálo, že vše bude rychle vyřešeno smírně. 5. listopadu 1918 byla uzavřena smlouva o průběhu hranic. Řeka Olše se stala hraniční řekou. V prosinci 1918 ale Polsko začalo požadovat celý Těšín a chtělo v něm uspořádat volby. Poslalo vojsko k hranici. ČSR reagovala ultimátem, aby se polská vojska stáhla. Ta tak neučinila do 23. ledna 1919, a tak ČSR obsadila celé Těšínsko. Vojenský konflikt znamenal dodnes vztahy mezi Čechy a Poláky. Spor, který nabral dramatických zvrátů, měl být řešen plebiscitem. Do Těšína byly vyslány mezinárodní komise a vojenské jednotky k udržení pořádku. Po skončení sedmidenní československo-polské války o Těšínsko vykonávala dozor nad sporným územím dohodová spojenecká komise. Pro vítězné velmoci, jednající v Paříži, byl Těšín problémem pátého řádu, a proto jeho definitivní řešení stále odsouvaly. Tím intenzivněji ho však prožívaly zúčastněné strany. Obě se náruživě věnovaly propagandistické válce. Zacházelo se do krajností. Přispíval k nim jak polský, tak i český tisk. Když Dohoda oznámila, že má v úmyslu problém řešit plebiscitem, Poláci souhlasili, Češi byli ostře proti, protože jen asi čtvrtina obyvatel sporného území se hlásila k Čechům. Po čase se však ukázalo, že pro Československo by hlasovali i místní Němci, neboť Praha nabízela více klidu, pořádku a demokracie a méně zmatků a válečných dobrodružství. Proti plebiscitu byli pak pro změnu Poláci, zatímco Češi v něm

²⁹ Údaje převzaty z SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*. Český Těšín : Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9.

začali nacházet nemálo pozitivních prvků. Posléze ovšem dala Dohoda totiž najevo, že Těšínsko rozdělí sama, ať už plebiscit dopadne jakkoli.

Za této situace hájila československá delegace v Paříži historický princip, požadovala hospodářské spojení Těšínska s Československem a zdůrazňovala strategický význam košicko-bohumínské železnice. Poláci samozřejmě zdůrazňovali princip přirozenoprávní. 28. července 1920³⁰ bylo Těšínsko rozděleno velvyslanceckou konferencí ve Spa. Ta odmítla i historickoprávní argumentaci československé strany, i přirozenoprávní argumentaci strany polské: zvítězily argumenty hospodářské. Těšín (pol. Cieszyn, něm. Teschen) je od té doby město rozdělené řekou Olší na polský Cieszyn a český Český Těšín. Za 1. republiky byl součástí ČSR. V letech 1938–1939 připadl celý k Polsku, pak ho okupovalo Německo. Roku 1945 byl obnoven stav před rokem 1938.

Český Těšín se stal z předměstí okresním městem. Doposud byl hlavně průmyslovým předměstím. A tak po rozdělení nastaly mnohem větší změny zde a nikoli v polské části. K veřejným budovám, které zde po rozdělení města zůstaly, patřilo nádraží, katolický kostel, dvě německé školy a několik větších podniků. V roce 1921 Český Těšín čítal více než 8 tis. obyvatel a jen 399 domů. Chyběly také veřejné objekty, které bylo třeba postavit. Vládní komise, která ze začátku řídila město, v roce 1922 získala výhodnou státní půjčku ve výši 15 mil. korun. Z těchto prostředků se zaplatila stavba škol a jiných komunálních objektů. Z celkového počtu obyvatel v této době se k československé národnosti hlásilo jen 30 %, k německé 50,6 % a polské 8,2 %. Zbývajících 10 % tvořili Židé. V roce 1931 se tento počet zvětšil na 10,5 tis. Přibylo hlavně Čechů (do 45 %) a Poláků (do 15,5 %), počet Němců se zmenšil.³¹

³⁰ 10. července 1920 podepsali československý ministr zahraničí E. Beneš a polský předseda vlády W. Grabski v belgických lázních Spa úmluvu, která předávala plnou moc spojenecké Nejvyšší radě k určení hranice na Těšínsku (tedy bez plebiscitu). Nejvyšší rada přenesla svou moc na Radu velvyslanců (orgán Dohody) a ta rozhodla 28. července 1920 o rozdělení Těšínska (zhruba na řece Olši, polsky Olze). Západní polovina Těšínska s celým jablunkovským soudním okresem (až na obce Javořinku a Istebnou) připadla Československu. V Těšíně tvořila hranici řeka Olše, a tak stará historická část města na pravém břehu Olše připadla Polsku a nová část města včetně nádraží byla připojena k Československu. ČSR byla přičtena i bohumínsko-košická trať a uhelný revír, Polsku východní část Těšínska a části Oravy a Spiše. Územní spory mezi Polskem a Československem však neskončily.

³¹ Údaje o převzaty ze SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*. Český Těšín : Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9.

Během několika let se Český Těšín přeměnil v moderní město s potřebnou infrastrukturou a veřejnými objekty. Vzniklo společensko-kulturní centrum, které teď plnilo v české části Těšínského Slezska podobnou funkci jako kdysi celý Těšín. Český Těšín byl také důležitým střediskem polské menšiny, a to díky centrálnímu umístění a komunikačnímu spojení.

Obě města se spojila ještě jednou, a to v říjnu roku 1938³² (po připojení české části Těšínského Slezska k Polsku na základě mnichovského diktátu). Sídlem vedení města se stal Český Těšín, který byl přejmenován na Západní Těšín. Polské vedení města považovalo za těšínské občany jen ty, kteří zde žili již před rokem 1918. Proto mnoho občanů muselo opustit město. Museli odejít i ti, kteří se zde narodili. České školy byly změněny na polské.

Město Těšín se během 2. světové války stalo součástí Německé říše. Němci obsadili město bez boje již v roce 1939. Za 2. světové války město utrpělo jen minimální škody. Své osvoboditele uvítalo 3. května 1945 a opět se rozdělilo podle hranic z roku 1920 na část polskou a československou.

4.1.2 Vývoj po roce 1945 a dnešní situace

Rozdělení se dotklo všech občanů doposud jednotného města. Skoro každá rodina nechala za hranicemi své příbuzné a tato hranice opravdu celé meziválečné období město i lidi rozdělovala. Město bylo odtrženo od dosavadního hospodářského zázemí, byly přerušeny komunikace a ekonomické spoje. Tato situace vyústila v ekonomické zhoršení znásobené ještě světovou hospodářskou krizí. Dost dlouho trvalo, než se vybudovala infrastruktura, která byla nezávislá na Českém Těšíně. Na rozdíl od ní začaly velice rychle vznikat polské instituce a školy.

Situace ani po válce nebyla jednoduchá, poněvadž se Polsko diplomaticky snažilo o převzetí této oblasti. Až 13. června 1958³³ se PLR a ČSSR dohodly na definitivním průběhu hranic. Podepsaly stav jaký byl před 1. lednem 1938.

³² Po Mnichovské konferenci dne 2.10.1938 překročila polská vojska řeku Olši a zabrala celý tehdejší politický okres Fryštát (142 059 obyvatel), celý soudní okres Jablunkov (31 358 obyv.), část soudních okresů Český Těšín (52 798 obyv.) a Frýdek (4 265 obyv.). Celý zábor tzv. Zolzie měl k 15.11.1938 rozlohu 830 km² a žilo na něm 220 563 obyv. (124 879 národnosti československé, 76 267 polské, 17 198 německé). Celé území bylo připojeno ke katowickému vojvodství. Po záboru byly ihned zavřeny české školy, zakázány české bohoslužby a likvidovány české spolky, české obyvatelstvo bylo vyzváno, aby se do 1.11.1938 vystěhovalo z tohoto území.

³³ Smlouva podepsána ve Varšavě dne 13. června 1958 (dále jen „Smlouva o konečném vytyčení státních hranic“). K dohledání zde: http://www.mvcr.cz/sbirka/1958/zakon_4q.html. Byla potvrzena v roce 1995. Celý text viz: <http://www.podnikame.cz/zakony9597/index.php3?co=Z1996181>.

Poválečný vývoj obou měst začínal pozvolna. Teprve koncem šedesátých let začínají vyrůstat nevzhledná satelitní sídliště. V roce 1960 ztrácí Český Těšín statut okresního města. Podřizuje se Karviné jako novému okresnímu městu. Stejný osud potká později také Cieszyn. Přes celé poválečné období však zůstává Český Těšín nejvíce frekventovaným hraničním přechodem mezi Polskem a Československem. Stejně je tomu i po roce 1993, kdy došlo k rozdělení Československa na Českou a Slovenskou republiku. Díky nové situaci po vstupu obou zemí do EU, růstu životní úrovně a změně cen se snížil počet lidí jezdících za nákupy na obě strany hranice.

Ve městě jsou celkem tři hraniční přechody. Z toho jeden s 760 m dlouhým mostem, který patří k největším v jižním Polsku. K zajímavostem tohoto města v dnešním Moravskoslezském kraji patří i to, že je to jedno z nejdůležitějších poutních míst i pro Poláky.

4.2 Historicko-politický portrét měst Komárno a Komárom (Slovensko/Maďarsko)

Město leží 120 km východně od Bratislavy a 90 km od Budapešti na soutoku Váhu s Dunajem. Žili zde Římané (Villa Camarum), Kelti, Avari. Od 10. století pak tuto oblast obývají Maďaři. Městská práva byla udělena králem

Obr. č. 2: Pevnost Komárno na dobové rytině z roku 1594.

Zdroj: http://www.komarano.sk/fpages/default_svk.asp?prg=historia

Bélou IV. roku 1265. Matyáš Korvín zde započal budovat opevnění, které se postupně rozšiřovalo a sloužilo např. v 16. století k obraně před nájezdy Turků. Za Habsburků se pokračovalo a zdejší hrad byl rovněž přestavěn v pevnost. Od začátku 18. stol. bylo jedním z největších měst v Uhrách. Roku 1866 sem byl ukryt poklad rakouské národní banky, když byla Vídeň ohrožována Prusy. Komárno se stalo po dostavbě pevnostního systému v 70. letech 19. století strategickou vojenskou základnou Rakouska-Uherska. Stalo se jednou z největších pevností v Evropě. A to i přesto, že leží v zóně častějších zemětřesení, které se městu spolu s dalšími živelními pohromami (povodně, požáry, morové a cholery epidemie) nevyhnuly.³⁴

Mapa č. 4: Situace rozděleného města Komárno/Komárom, převzato z: <http://maps.google.com>

V roce 1914 město expandovalo na levý břeh Dunaje. Když se rozpadla Rakousko-uherská monarchie v roce 1918, stal se Dunaj hraniční řekou mezi Maďarskem a Československem a rodiště Franze Lehára bylo předmětem jednání o definitivní podobě hranic. K tomu došlo až v Trianonu.³⁵

³⁴ Přehled vývoje města se opírá o informace dle knihy: BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien : Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7 a o internetové stránky obou měst.

³⁵ Trianonská smlouva – mírová smlouva mezi Dohodou a Maďarskem po 1. světové válce, podepsaná 4. 6. 1920 na zámku Trianon ve Versailles. Na jejím základě vzniklo nové Maďarsko (z bývalého Uherska),

Po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československa státní hranice na Dunaji rozdělila historickou Komárňanskou župu i město Komárno. Levobřežní část města se po územní reorganizaci v roce 1923 stala sídlem nového Komárňanského okresu. Jako hraniční město bylo na pokraji hospodářského zájmu. Větší počet pracovních příležitostí poskytovaly ve městě jen loděnice, dunajský přístav a elektrárna. Vytvořením československé státní správy, zřízením nových úřadů a institucí se částečně změnilo národnostní složení obyvatelstva města. Většinu obyvatel však nadále tvořili Maďaři. Komárno se tak v letech první republiky stalo střediskem kulturního a společenského života maďarské menšiny na jižním Slovensku. Vídeňskou arbitráží³⁶ z 2. listopadu 1938 bylo město připojeno k Maďarsku a opět se stalo župním sídlem. Za druhé světové války bylo vícekrát bombardované a silniční most byl v průběhu války zničen. Po skončení války se město opět rozdělilo. Tři velké pevnosti v městě jsou v současné době kulturními památkami.

Obr. č. 3: Letecký pohled na obě části dřívě jednotného města Komárno. Zdroj: <http://www.komarno.sk>

zmenšené o dvě třetiny původní rozlohy; o zbytek se podělily ČSR (Slovensko a Podkarpatská Rus), Jugoslávie (Chorvatsko) a Rumunsko (Transylvánie). Maďarsku byly předepsány reparace a omezení armády. V roce 1938 a 1940 Maďarsko získalo značné části území zpět arbitrážemi vídeňskými. Po 2. světové válce však byly v podstatě závěry trianonské smlouvy potvrzeny. Je mezinárodním dokumentem uznávajícím mimo jiné samostatnost Československa. Kromě jiného vymezuje jižní hranice Slovenska, v čemž navazuje na závěry konference Nejvyšší rady z června 1919 o hranicích Maďarska. Jižní, slovensko-maďarská hranice, musela být vzhledem k neexistenci historické hranice stanovena právně trianonskou mírovou smlouvou ze 4. června 1920. Československo v rámci mírových jednání získalo sporné území Velkého Žitného ostrova a malé území u Bratislavy na pravém břehu Dunaje zvané Petržalka.

³⁶ Vídeňské arbitráže byly dvě, řešily územní spory mezi Maďarskem, ČSR a Rumunskem. Arbitrážní rozhodnutí Německa a Itálie v první arbitráži z 2. 11. 1938 se týkalo jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi a přiznalo Maďarsku území o rozloze 12 000 km² s 1 mil. obyvatel. Druhá arbitráž z 30. 8. 1940 řešila maďarsko-rumunský spor o území Sedmihradská. Platnost arbitráží byla zrušena v roce 1947.

4.2.1 Rozdělení města

Severní část města nazývají bránou jižního Slovenska. Někdy se používá i název staré Komárno. Část města na jih od Dunaje je v Maďarsku a nazývá se Komárom. Podle Trianonské mírové smlouvy se severní část města stala součástí Československa. Připojení města k ČSR maďarská politická reprezentace odmítala a ihned po rozpadu Rakouska-Uherska maďarská Karolyiho vláda podnikala horečné diplomatické kroky ve snaze zachovat uherské území v původních hranicích. Proto československá vláda vyslala legionářský sbor, aby obsadil demarkační čáru, kterou ministr zahraniční československé vlády Edvard Beneš smluvil v Paříži a která měla tvořit prozatímní slovensko-maďarské hranice, než budou mírovou konferencí stanoveny definitivní hranice. Demarkační čára, stanovená válečnou radou 25.listopadu 1918, šla od Bratislavy podél Dunaje. Maďaři se pokusili zmocnit Komárna, spoléhající na pomoc maďarského obyvatelstva. Legionářská posádka je však odrazila a způsobila jim citelné ztráty. Naše jednotky však byly celkově zatlačeny na původní demarkační čáru. 30.května 1919 zahájili Maďaři ofenzívu s úmyslem vytlačit čs. vojsko ze Slovenska úplně. To se nepodařilo a díky posilám československé armády a mezinárodnímu tlaku se Maďaři stáhli a posléze podepsali Trianonskou smlouvu a město Komárno se 4.6.1920 rozdělilo na slovenskou a maďarskou část. Prakticky ihned byl ustaven hraniční přechod, který je na stejném místě dodnes.

4.2.2 Vývoj po roce 1945 a dnešní situace

30. března 1945 se Komárno stalo opět hraničním městem Československa. Začala se obnova válkou zničených komunikací, železničních mostů, budov a závodů města. Průběh poválečných prací stěžovala represivní opatření vůči obyvatelům maďarské národnosti v letech 1945–1948, kteří byli zbaveni občanských práv, vysídlování vynuceným nábořem pracovních sil do českého pohraničí a také přesídlování do Maďarska v rámci výměny obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem.

Po válce zde byl vybudován velký říční přístav a s ním spojená překladiště zejména pro uhlí a ropu. Komárno se také stalo díky obnově železničního spojení do Maďarska důležitou dopravní křižovatkou. Dnes je

okresním městem v Nitranském kraji. Komárno je lázeňským centrem se dvěma pevnostmi ze tří (třetí je na druhém břehu v maďarském městě Komárom). Starostové obou měst plánují zapsání pevnostního systému (celkem 40 km pevnostních zdí), který se nachází na katastrech obou měst, na seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

Rozdělení je zde patrné stále. Na obou březích bydlí stále Maďaři i Slováci. Denně například chodí slovenští Maďaři do továrny na mobilní telefony Nokia, nacházející se na pravém (maďarském) břehu.

Město s téměř 40 000 obyvateli je společenským centrem téměř 600 000 občanů maďarské národnosti na Slovensku. V samotném Komárně žije 37 000 obyvatel z toho 22 452 (60,7 %) maďarské národnosti, 12 960 (35 %) slovenské (2001).

V Komárně byla nedávno založena z prostředků slovenské vlády Univerzita Jánose-Selye se třemi fakultami, na nichž studuje 300 studentů. Díky zesílení spolupráce po přijetí obou zemí do EU existují plány na nový most mezi oběma městy. Starý Alžbětín most již nestačí, protože denně především z maďarské strany přijíždí stále více lidí za nákupy a natankovat slovenský benzín, který je levnější. Provoz městské hromadné dopravy v Komárně silně komplikuje rozdělení města Dunajem a státní hranicí do dvou částí. Do slovenské části patří ještě ostrov na Dunaji, MHD však na tento ostrov nezajíždí.³⁷

³⁷ Údaje se opírají o informace z: BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien : Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7 a o internetové stránky obou měst.

5. Příklady hranicí rozdělených sídel po 2. světové válce

5.1 Historicko-politický portrét měst Görlitz a Zgorzelec (SRN/Polsko)

Görlitz – (polsky Zgorzelec, česky Zhořelec, hornoluž. Zhorjele) je město v Sasku na Lužické Nise. Do roku 1945 náleželo k Dolnímu Slezsku (něm. Niederschlesien). Z vesnice *villa gorelec* či *Gorelič*, poprvé zmíněné v roce 1071 v listině Jindřicha IV. se rozvinulo na základě výhodné polohy při brodu na řece Nise důležité slovanské obchodní středisko na cestě mezi Prahou a městy začleněnými do Hanzy na severu. Roku 1303 mu byla udělena městská práva a největšího rozkvětu dosáhl Zhořelec v době renesance. Až do rozdělení v roce 1945 nebyl nikdy městem na hranici, ačkoliv v průběhu dějin několikrát změnil vlastníka. Od roku 1071 do roku 1635 patřil k Míšni, poté do roku 1815 k Saskému kurfiřtství. Od roku 1815 do roku 1945 byl Zhořelec jako část Dolního Slezska pruský. Po porážce fašistického Německa a vytyčení hranice Odra-Nisa připadla část Zhořelce na pravém břehu Nisy Polské lidové republice. Historická část však zůstala na území Německé demokratické republiky. Ještě na začátku roku 1945 měl Görlitz 100 365

Mapa č. 5.: Situace rozděleného města Görlitz/Zgorzelec, převzato z: <http://maps.google.com>

obyvatel, ale s blížící se frontou dosáhl v březnu 1945 počtu pouhých 31 327 obyvatel. Po válce se obyvatelstvo vysídlené z bývalých německých oblastí snažilo s nadějí brzkého návratu usídlit co nejbliže nových hranic, a tak západní (německá) část Zhořelce dosáhla počtu 102 000 (podle: Städtische Kunstsammlungen Görlitz 1991, s. 26). V pozdějších letech vinou periferní polohy a zanedbávání podpory města ze strany politiků NDR docházelo k úbytku obyvatel. Po roce 1989 se tento trend ještě více zrychlil. Dnes má 68 000 obyvatel. Tradiční náležitost k Dolnímu Slezsku nesměla být z ideologických důvodů zmiňována. Obyvatelstvo díky zrušení zemí v NDR nepatřilo sice k Sasku (oficiálně jen 1949–1952), ale k Drážďanskému kraji, se kterým se ale nemohl nikdo identifikovat už jenom tím, že se v Görlitzu nemluví tradičním saským dialektem.³⁸

5.1.1 Rozdělení města

Už v květnu 1945 zřídila polská správa v částech města Görlitz situovaných východně od řeky Nisy vlastní správu. V těchto místech se nacházela opuštěná kasárna a rozsáhlý bytový fond, do kterého se začali stěhovat polští občané po uprchlých, vyhnaných a později již víceméně „řádně“ odsunutých Němcích. Tak pomalu vznikalo nové polské město. **K definitivnímu rozdělení došlo dne 2.8. 1945 po podpisu Postupimské dohody.** V rámci polského administrativního začlenění dosáhlo město *Zgozelic* – jak bylo do roku 1948 nazýváno – funkce okresního města v rámci Wroclavského kraje. Polská správa stála v roce 1945 před problémem učinit z bývalých několika čtvrtí za řekou Nisou nové město se všemi funkcemi a odpovídajícím centrem, které leželo v západní části za řekou. Vinou zničení železničního spojení (železničního viaduktu) a starého mostu (obnoven až 20.10. 2004) a obou mostů pro pěší zůstal po válce jen jediný most spojující obě města. Až v roce 1958 byl tento jediný most prohlášen za oficiální hraniční přechod. Přes 10 let byl tak vlastně úplně znemožněn kontakt mezi Zhořelcem a Görlitzem. Města žila odděleně. Díky rozdělení města, vysídlení německých obyvatel a usazení nového, polského obyvatelstva v bývalé

³⁸ Přehled vývoje města se opírá údaje z: JAJESNIAK-QUAST, Dagmara; STOKLOSA, Katarzyna: *Geteilte Städte an Oder und Neisse: Frankfurt/Oder-Slubice, Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec*. Berlin: Berlin-Verlag Arno Spitz, 2000. 258 s. ISBN: 3-87061-808-6.

východní části města nebyl přes různá prohlášení (např. tzv. Smlouva z Görlitz³⁹ z června 1950, kterou NDR uznala hranice s Polskem) umožněn kontakt na této hranici. Spolková republika odmítala uznat linii Odra-Nisa do roku 1970. Až 7.12.1970⁴⁰ v době détente došlo ke smlouvě s Polskem, v níž se praví, že SRN uznává legitimní a nedotknutelné hranice Polska na linii Odra-Nisa.

Jak NDR, tak Polská lidová republika sice sdílely status mírové koexistence obou států v rámci Varšavské smlouvy, ale realita byla jiná. Zabránění nadbytečným kontaktům patřilo k bontonu obou těchto socialistických států. Oddělení východních částí mnoha měst na Odře a Nise a radikální výměna obyvatelstva prakticky znemožnila kontakty. Definitivní vymezení hranic bylo pro obyvatele na obou stranách hranic ještě dlouho považováno za problematické. Teprve po podpisu Smlouvy o vzájemném přátelství a spolupráci mezi NDR a Polskou lidovou republikou z 15.3.1967 bylo např. umožněno přímé poštovní i autobusové spojení mezi oběma městy. Na základě vyhlášení výjimečného stavu v Polsku byly dne 30.10.1980 uzavřeny všechny hraniční přechody pro individuální turistiku mezi oběma státy. Poté nelze hovořit o žádné možnosti vzájemného setkávání se obou částí města až do pádu Berlínské zdi.

5.1.2 Dnešní situace

Ve 2. světové válce zůstal Görlitz do značné míry ušetřen zničení. Po roce 1989 bylo mnoho budov díky městu, Německé nadaci pro ochranu památek, saské zemské vládě a mnoha soukromých osob zase uvedeno do původního výstavního stavu. V roce 1989 byl umožněn styk ještě s vízovou povinností, ale až teprve dne 1.1.1992 nově zavedený bezvízový cestovní ruch mezi Polskem a Německem umožnil znovu navázat a obnovit ztracené kontakty. Pro obyvatele, kteří byli zvyklí na okrajovou polohu svých měst, toto vše znamenalo velký šok způsobený především tím, že se města změnila proti dřívějšímu stavu v obrovský tranzitní prostor.

³⁹ Na mostě spojujícím obě města se sešly dne 6. července 1950 vládní delegace NDR a PLR a prohlásily polsko-německou hranici na Odře a Nise za nedotknutelnou hranici míru a přátelství. Smlouva byla roku 1990 oběma zeměmi potvrzena. Tzv. Zhořelecká smlouva – celý text smlouvy k dohledání zde: <http://www.berlin.polemb.net/index.php?document=338>.

Smlouva z roku 1990 k dohledání zde: <http://www.zbiordokumentow.pl/1991/4/4.html>.

⁴⁰ Smlouva byla podepsána za kancléřství W. Brandta ve Varšavě.

V současné době dosáhl počet obyvatel polské části Zhořelce 38 000. V německé části bývalého jednotného města žije celkem 60 000 obyvatel. Roku 2001 město oslavilo 930 let.

Obr. č. 4: Pohled z polského břehu přes nový most na staré centrum Zhořelce v Německu.

a Obr. č. 5: Pohled z německé strany.

obrázky: archiv autora bakalářské práce

5.2 Historicko-politický portrét měst Gorizia a Nova Gorica (Itálie/Slovinsko)

Furlánsky Gurize, italsky Gorizia, slovinsky Gorica a německy Görz. Už jenom více podob názvu dává tušit pohnutou historii tohoto města na řece Soče (ital. i něm. Isonzo). Od 11. století samostatné hrabství. Po vyměření

Mapa č. 6.: Situace rozděleného města Gorizia/Nova Gorica, převzato z: <http://maps.google.com>

rodu gorických hrabat v roce 1500 zdědili Goricu Habsburkové. Roku 1900 v tehdy ještě spojeném městě žilo 25 432 obyvatel, z toho 16 112 Italů, 4 654 Slovinců, 2 760 Němců a zbytek byla posádka.⁴¹ Do roku 1918 bylo město součástí rakouského Přímoří. Během 1. světové války (hlavně roku 1916) se tu odehrávaly těžké boje mezi jednotkami italské a rakouské armády. Po 1. světové válce připadla Gorice Itálii a stala se součástí západní části Julského Benátska (Friuli-Veneto). Od r. 1947 pak část s převážně jihoslovanským obyvatelstvem pojmenovaná Nova Gorica přešla pod Jugoslávii. Bývalý střed města – přiléhající ke středověké tvrzi – je dnes v Itálii.⁴²

5.2.1 Rozdělení města

Po 2. světové válce vznikla 29. listopadu 1945 Demokratická federativní lidová republika Jugoslávie, která se až od roku 1963 nazývala Socialistická federativní republika Jugoslávie (SFRJ). Díky partyzánskému boji a všeobecnému chaosu v oblasti kolem Gorice i v ní samotné nebyla po 2. světové válce situace stabilní. Gorica byla městem patřícím zemi, která prohrála válku a na niž si Jugoslávie kromě reparačních požadavků činila i územní nároky. V posledních válečných měsících partyzáni maršála Tita nejen obnovili Jugoslávii ve starých hranicích, ale obsadili celou Istrii, Terst s okolím a všude, kde se dalo, se pokusili přesunout hranice co nejdále na západ.

⁴¹ Počty obyvatel převzaty z Ottova slovníku naučného, Ottův slovník naučný na CD-ROM. Ottova encyklopedie obecných vědomostí 1997-1998, AION CS, s.r.o.

⁴² Přehled vývoje města se opírá o informace dle knihy: BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien : Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7 a o internetové stránky obou měst.

V případě Gorice byla hranice vymezena vítěznými mocnostmi 10. února 1947 v Paříži na mírové konferenci. Článek 4, v Sekci I nazvané *Hranice*, konkrétně vymezuje průběh hranic.⁴³ Itálie odstoupila zhruba 85 % území provincie Gorizia Jugoslávii. Ve vlastním městě Gorica menší

východní část s nádražím z dob Rakouska-Uherska přešla pod jugoslávskou správu, ale centrum zůstalo Itálii. Fakticky se tak stalo až dne 15. 9. 1947, kdy byla podepsána provizorní mírová smlouva mezi Itálií a Jugoslávií. Finální mírová dohoda však byla podepsána až 10. 11. 1975.⁴⁴ Nově vytvořená hranice pak doznala ještě menších změn. Avšak její průběh ve středu měst se nezměnil. Kupř. náměstí před železniční stanicí uprostřed města bylo nadále rozděleno na dvě části, přičemž vchod do nádraží byl jen 35 m od hranice (viz obr. č.6 v textu výše). Do roku 1954 zde byl ostnatý drát. Po roce 1954 byl drát nahrazen půlmetrovou zdí, na které byl opětovně zbudován ostnatý drát. Ve městě vzniklo několik hraničních přechodů, lidé se opět začali navštěvovat a obnovili stará přátelství.

Četné případy ilegálních přechodů hranic nejprve ze strany italských fašistů, potom slovinských partyzánů tehdy prudce zatížily vztahy mezi oběma státy. Nová hranice znemožnila kontakt obyvatel. Dokonce jednotlivá obydlí byla hranicí rozdělena. Obývací pokoj patřil Itálii a kuchyň Slovinsku. Hranice nebrala žádný ohled na obyvatelstvo. I hřbitovy a dokonce i hroby byly rozdělené.⁴⁵ Přes noc byla z ideologických důvodů vytvořena hranice. V Nové Gorici ve slovinské části Jugoslávie se mluvilo italsky jen doma a v italské Gorizii byli rodiče zákonem nuceni dávat dětem jen italské jména.⁴⁶ Roky byl symbolem rozděleného kontinentu zelený mřížovaný plot, vedoucí

⁴³ Pařížská mírová konference (nazývaná též Konfrenčí 21 národů) konaná 29.6. až 15.10.1946 vyústila v Pařížské mírové dohody z 10.2.1947. Vítězné mocnosti zde projednávaly mírové podmínky s „menšími“ válečnými Itálií, Rumunskem, Bulharskem a Finskem. Byly zde projednávány i otázky hranic a reparací. Výsledkem bylo např. i začlenění těchto zemí do Společnosti národů a plná suverenita. Dále změny na maďarsko-slovenských, rumunsko-maďarských, sovětsko-rumunských, bulharsko-rumunských a sovětsko-finských hranicích.

Zdroj textu Pařížské smlouvy z 10.2.1947: http://www.istrianet.org/istria/history/ww2/1947_treaty-index.htm

⁴⁴ 10.11.1975 tzv. Smlouva z Osima. V této mírové smlouvě mezi Itálií a Jugoslávií byly definitivně vymezeny západní hranice Slovinska. Celý text dostupný: <http://www.trattatodiosimo.it>.

⁴⁵ Bližší informace o konkrétním průběhu hranice poskytuje Muzeum ve slovinské Nove Gorici v bývalé nádražní budově. Divoký průběh hranic byl později korigován.

⁴⁶ GASPARINI Alberto. *Nazione, etnia, minoranza e confine, (Nation, ethnicity, minority an border)*. Gorizia : Isig, 1998.

napříč náměstím Piazza della Transalpina (viz obr. č. 6). Tehdy se v Bělehradu usnesli, že vytvoří vlastní centrum nového města – Nove Gorice. Brigády mladých lidí z celé Titovy Jugoslávie budovaly město zcela od základů. Pro 15 000 slovinských obyvatel se vybudovalo město z panelových domů, jaké známe i z ČR.

5.2.2 Dnešní situace

Desetiletí stáli těžce ozbrojení vojáci na hranicích mezi Itálií a Jugoslávií. Nyní je na místě bývalého ostnatého drátu vysázen záhon růží a na náměstí před nádražím na zemi umístěna pamětní deska (viz obr. č. 7 a 8 níže).

Obr. č. 7: Starostové Nove Gorice a Gorizie 1.5.2004 při slavnostním aktu vstupu Slovinska do EU

Obr. č. 8: Pamětní deska na náměstí.

Zdroj k obrázkům: <http://www.nova-gorica.si>

Po odtržení Slovinska od Jugoslávie a vyhlášení nezávislosti roku 1991 se Nova Gorica stala součástí Slovinské republiky. Je správním, kulturním a hospodářským centrem západního Slovinska. V současnosti i důležitým veletržním městem. Italská Gorizie je větší „sestrou“ s více památkami. Je centrem kraje Gorizia v provincii Friuli-Venezia Giulia. I po pádu komunismu a vyhlášení slovinské nezávislosti si dvojměsto udrželo svůj nechtěný kolorit – dvě železniční a autobusové stanice, rozdílné poštovní schránky, dopravní značky i jinou barvou natřená zábradlí. Pro necelých sedmdesát tisíc lidí na obou stranách zídky tu fungují slovinské i italské plynárny, vodárny, hřbitovy, školy a nemocnice.

Rozšíření EU bylo právě zde oslavováno špičkami tehdejší EU. Předseda Komise Romano Prodi a tehdejší premiér Slovinska Anton Rop se sešli přímo na hranicích, aby symbolicky spolu s primátory obou měst spojili obě části v EU.

Dnes stačí 37 000 obyvatelům italské Gorizie a 36 000 obyvatelům slovinské Nove Gorice na hranici ukázat jen občanský průkaz nebo pas a mohou přes hranici. Zástupci obou komun se radí o společné infrastruktuře. Na nádraží v Nove Gorici, na kterém byl před rokem 1989 nápis v cyrilici, a symbolizoval tak de facto obsazení slovinského území Jugoslávií (ovládanou Srbskem), je dnes umístěno muzeum studené války, v němž se nachází stálá expozice „*Border-line in the Goriška region 1945-2005*“. Také do budoucna zůstanou obě města nezávislými s oddělenými radnicemi.

Obr. č. 9: Jedno město, dva primátoři: Mirko Brulc ze slovinské Nove Gorice (vpravo) a Vittorio Brancati z italské Gorizie otevírají plot, který desítky let dělil obě části města.

„Dnes strháváme skutečnou zeď, ale naši nadějí je, že budou odstraněny i mentální bariéry.“

starosta Gorizie Vittorio Brancati

Zdroj k obrázku i citaci starosty: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3486721.stm>

6. Srovnání

6.1 Společné znaky měst

Všechny výše uvedené příklady vykazují určité stejné znaky. Ve všech městech se musely krátce po rozdělení urychleně řešit problémy spojené s urbanismem. Vznikla řada nových staveb, především bytových domů a státních budov, které na obou stranách chyběly. Všechna výše popisovaná města řešila po rozdělení otázku nejen svého znaku, ale i nového územního plánu. Ve všech těchto městech vznikly nové hraniční přechody a byla zřízena stanoviště pohraniční stráže. Ve všech městech byl zaznamenán po rozdělení úbytek obyvatelstva oproti stavu před rozdělením. Proběhla identifikace obyvatel s úplně novou situací v nově budovaném státě s jiným režimem, než který znali před rozdělením.

Všechna města vykazují určitý asymetrický znak. Ani v jednom případě není staré historické centrum v obou rozdělených městech, jako je tomu např. v jiných rozdělených městech Ruse (BG) a Giurgiu (RO) nebo Baarle-Hertog (NL) a Baarle-Nassau (B).

Hledáme-li další podobnosti těchto 4 rozdělených sídel, najdeme jich hned několik dalších: kupř. ve všech těchto městech byla po dlouhou dobu úředním jazykem němčina (viz něm. názvy měst rozdělených hranic, které jsou Teschen, Görz, Komorn a Görlitz). Všechna leží (jak je patrné z tabulky v úvodu předkládané práce a i z mapových příloh) na hraničních řekách. Byla rozdělena následkem válek a stala se samostatnými městy, v politicko-správním uspořádání svých zemí dokonce okresními městy.

V případech Nové Gorici a Českého Těšína byla tato města postavena téměř celá na druhé straně hranice. Dvojice rozdělená po 2. světové válce prošla z fáze hermetického uzavření hranic až po poměrně liberální hraniční režim.

Jak ve Zgorzielci, tak v Nove Gorici bylo vystavěno vzhledově nepřiliš hezké město, které odráží v architektuře svou dobu, totiž socialistické plánování.

6.2 Komparace hraničních režimů

Situace na hranicích po rozdělení byla u obou dvojic různorodá. V prvních měsících u 1. dvojice probíhala zvýšená hraniční kontrola, která přinesla řadu „byrokratických komplikací“. Ovšem u druhé dvojice Görlitz/Zgorzelec a Gorizia/Nova Gorica se, jak z bakalářské práce vyplývá, situace v prvních letech rovnala de facto stavu uzavřenosti hranic a jejich překročení se trestalo.

Pokud srovnáme hraniční režimy čtveřice rozdělených měst v průběhu let, dospějeme k závěru, že nejvíce střeženou hranicí se stala ta v Gorici. Zvláštností této hranice bylo, že její průběh nebyl vymezen zcela korytem řeky Soči, nýbrž se od ní místy (zejména ve středu města) vzdaloval a protínal zcela nesmyslně i zahrady, domy a ulice (podobně jako v případě Berlínské zdi). Mezi Novou Goricí a Gorizí probíhala „železná opona“ a jen v samotném rozděleném městě ztratilo životy za celou dobu její existence pět lidí.⁴⁷

Pokud bychom sledovali osudy vybraných hranic rozdělených měst z hlediska transferu obyvatel, tak na pomyslném prvním místě je Zhořelec, kde bylo z nynější polské části podle Helgy Schultz⁴⁸ vyhnáno či odsunuto 85 % obyvatelstva. V případě Gorici odešli raději Italové před Titovými partyzány do oblastí pod italskou kontrolou. Někteří byli také vyhnáni jako v případě Zhořelce, ovšem ne v takovém počtu. Úbytek obyvatelstva v Nove Gorici byl řešen příchodem obyvatel z různých částí Jugoslávie. Ostatně mnozí z brigádníků, kteří z celé Jugoslávie jezdili pomáhat při výstavbě Nove Gorice - jak poznamenává Gasparini⁴⁹ ve své knize -, ve městě i zůstali žít natrvalo.

V Komárně, ani v Těšíně nedošlo k rozsáhlým transferům obyvatel. V Komárně se jen některé rodiny přestěhovali do Maďarska.⁵⁰

Na otázku ohledně resentmentů ve vybraných městech lze odpovědět tvrzením, že přes obvyklá prohlášení politiků, že minulost je uzavřenou kapitolou a není potřeba se k ní vracet, se stále objevuje zejména v zemích

⁴⁷ DE VITIS PIEMONTE, M. R.: *Conosciamo Gorizia: la storia, lo sviluppo, le tradizioni*. Gorizia, 1987. s. 49.

⁴⁸ SCHULTZ, Helga. (ed.) *Bevölkerungstransfer und Systemwandel - Ostmitteleuropäische Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg*, Berlin: Arno Spitz, 1999. 371 s. ISBN 3-87061-807-8. s. 85.

⁴⁹ GASPARINI, Alberto. *Nazione, etnia, minoranza e confine, (Nation, ethnicity, minority an border)*. Gorizia, Isig, 1998.

⁵⁰ Srov. BOHMANN, Alfred. *Die tschechoslowakischen Gebietsabtretungen an Polen und Ungarn*. Zeitschrift für Ostforschung. 1971, 20, s. 465-496, s. 471.

„ukřivděných“ (tj. Itálie, Německo, Polsko a Maďarsko) snaha o „přepisování historie“ a o mocenské zdůraznění svých tužeb. Například jak v italském, tak i v německém případě se ozývají hlasy po majetkovém vyrovnání. Polská i maďarská strana zase své „ublížení“ vidí v neakceptování výsledku plebiscitu v Těšínsku 1920, resp. v nespravedlnosti Trianonu 1919.

Dědictví rozdělení se snaží tato města překonávat neustále. Organizují řadu společenských akcí, sportovních závodů, kulturních festivalů,⁵¹ zavádějí společnou autobusovou dopravu, pořádají společné divadelní vystoupení⁵² nebo spolupracují v oblasti médií (např. v Gorici).

Srovnáme-li vývoj v těchto městech z hlediska evropských dějin, je jasné, že dvojí dělení Komárna a Těšína bylo jistě větší ranou než u měst rozdělených až po 2. světové válce. Syndromem rozděleného města podle mého názoru „trpěla“ nejvíce Gorica.

⁵¹ Např. od 1990 pořádá Český Těšín mezinárodní česko-slovensko-polský divadelní festival Na hranici.

⁵² Např. Těšínské divadlo, činoherní scéna v Českém Těšíně, založená v roce 1945. Působí na česko-polském pomezí. Od roku 1951 je součástí Těšínského divadla též polsky hrající soubor.

7. Závěr

V letech 1989/90 to byl „wind of change“, který přinesl rozsáhlé společenské změny, jež se dotkly i rozdělených měst. Tato zapomenutá místa se náhle ocitla pod rampou světel a v pozornosti médií i veřejnosti. S rozšířením EU na východ se jejich existence znovu připomněla. Dnes se na ně pomalu zapomíná.

V Evropě existuje v současné době 45 nezávislých států. Jen 15 z nich nemá „své“ hranicí rozdělené město.⁵³ I tyto údaje vypovídají o pohnuté historii našeho kontinentu, kdy některá evropská sídla po obou světových válkách zakusila těžkou ránu. Musela se vyrovnat s novou skutečností – dostala se totiž do zvláštní situace – bývalá integrální část města se ocitla na „druhém břehu“ – za státní hranicí. Jak jsem zjistil, hranice stále i v dnešním propojeném světě tvoří určitou citelnou bariéru, která často vzbuzuje pocit odcizení. Betonový předěl, bezpečnostní zeď, ostnatý plot, či „země nikoho“, vedoucí středem města, jako výraz státní moci, má dalekosáhlý dopad na myšlení obyvatel i po odstranění takovéto linie.

Byl to prezident Reagan, kdo prohlásil, že Berlínská zeď „nemůže odolat víře, nemůže obstát před pravdou. Zeď nezabrání šíření svobody“.⁵⁴ Zeď již nestojí, ale jiná podobná místa stále existují. Jedním z nadějných znamení naší doby pro budoucnost Evropy i světa je zřetelný zájem většiny evropských zemí na budování dobrých vzájemných vztahů. Přesto pozitivní rozvoj vztahů mezi národy evropských zemí komplikují někdy nedostatečně zhojené rány minulosti. Kolikrát se jen v průběhu dvacátého století v našem společném prostoru dramaticky měnily státní hranice, vymezující prostor pro život zdejších národů!

Dlouhá desetiletí byl osud rozdělených měst tabu. Dnes pro politology i sociology, historiky i diplomaty představují rozdělená města (především ta podél hranic států) **ideální laboratoř v procesu hledání ztracené identity.**

⁵³ Podle BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien: Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7 se jedná se o tyto země: Island, Norsko, Velká Británie, Albánie, Makedonie, Malta, Monako, Vatikán, San Marino, Srbsko, Moldávie, Litva, Dánsko, Irsko a Řecko.

⁵⁴ „...Yes, across Europe, this wall will fall. For it cannot withstand faith; it cannot withstand truth. The wall cannot withstand freedom.“ (výňatek z řeči věnované obyvatelům Západního Berlína, pronesené prezidentem USA Reaganem u Braniborské brány v Západním Berlíně dne 12.6.1987, celý text dostupný viz: <http://www.reaganfoundation.org/reagan/speeches/wall.asp>)

Laboratoř ve smyslu postupného získávání nové funkce jakési nadnárodní identity, která **bývá, jak je patrné na příkladě měst Görlitz a Zgorzelec, i oceňována titulem Evropské město.**⁵⁵

V podtextu veškerého dění kolem rozdělených měst lze vyslovit základní tezi: Čím je rozdělení města mladšího data, tím traumatictější jsou následky. Čím je koeexistence delší, tím více mají společné historie.

Někteří autoři⁵⁶ se domnívají, že hranicí rozdělená města jsou politicko-historicky tahouny evropského sjednocovacího procesu. Ptáme-li se, jestli jsou takovými městy nábožensky rozdělené Londonderry či Kosovská Mitrovica, odpověď bude nejspíš ne. Ta sídla, jimiž vede ale hranice státní, takovými tahouny jsou, i když dle mého názoru spíše skrytými, podvědomými. Konkrétně ta popisovaná v této bakalářské práci určitě ano. Neplní sice stránky významných novin každý den, ba ani půlrok, ovšem jsou nejen jakýmsi mementem evropských dějin, ale i novou nadějí užší spolupráce mezi národy.

Je jistě symbolické, že větší svobodu cestování a vzájemného propojení nekomplikovaného byrokracií přinese těmto městům smlouva z lucemburské obce, která sama leží na hranici – z Schengenu. Již dnes je v těchto městech hraniční sloup v podstatě jen informací, že za ním začíná jiný jazykový prostor a odlišné právní prostředí.

Obecně lze říci, že byly celkem tři vlny vytvoření takovýchto míst: 1) v napoleónské éře, 2) po 1. svět. válce a 3) po 2. světové válce. Nejvíce jich leží ve středovýchodní Evropě.

Postupem času je ve všech sídlech v rámci přeshraniční spolupráce patrný přesun od konkurence ke kooperaci. Společné dědictví historie a větší znalost jazyků u obyvatelstva všech těchto měst jsou stabilní základnou pro užší přeshraniční spolupráci. Díky čím dál častějším smíšeným manželstvím a v současné době otevřeným hranicím, umožňujícím i místní přeshraniční

⁵⁵ Uděleno dne 5. 5. 1998. V současnosti se pořádají společné schůze zastupitelstev, oba starostové se setkávají, je postavena polsko-německá školka a gymnázium. I proto nese Zhořelec titul „Evropské město“. Navíc v současné době obě části Zhořelce společně soupeří s městem Essen o titul Kulturního města Evropy roku 2010.

⁵⁶ Např. LEMBERG, Hans. *Grenzen und Minderheiten im östlichen Mitteleuropa – Genese und Wechselwirkungen*. In LEMBERG, Hans (Hg.): *Grenzen in Ostmitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert. Aktuelle Forschungsprobleme*. Marburg : Johann Gottfried Herder-Institut, 2000, s. 159-181, s. 164. ISBN: 3-87969-275-0.

veřejnou dopravu, mají tato města větší předpoklady pro multikulturní akce a jsou tudíž přímo předurčena ke spolupráci.

Ve všech městech rozdělených hranicí, uvedených v mé bakalářské práci je patrné, že lidé z města patřícího menšímu státu se v nesrovnatelně větším počtu učí (již od mateřské školy) zcela dobrovolně jazyk většího souseda. Jistě nepřekvapí, že je zde větší míra nezaměstnanosti, než činí průměr státu, ke kterému náleží. Blahobyt obyvatel těchto měst je menší. Je to dáno zejména faktory jejich periferní polohy a dlouhé neschopnosti úzce kooperovat.

Výsledky mého sledování situace v popisovaných sídlech rezultují v rozpory mezi zájmy národní politiky a nadnárodních požadavků na jedné straně a lokálních, každodenních zájmů na straně druhé. Toto tvrzení lze např. doložit záměrem města Komárna postavit s využitím evropských fondů nový most přes Dunaj, který ale naráží na neochotu vlády kofinancovat stavbu. Podobné příklady najdeme i u dalších měst.

Města Görlitz/Zhořelec a Gorizia/Nova Gorica rozdělená po 2. světové válce mají zkušenosti se vzájemným setkáváním občanů obou zemí méně a především díky EU je vidět snaha o překonání těžkostí spojených s rozdělením. Jak Těšín, tak i Komárno zažily dvojí rozdělení (poprvé 1920 a poté 1945). V obou městech je díky delší časové etapě od prvního dělení vidět větší pokrok ve spolupráci úřadů, škol i etnik obecně.

Podle mého názoru největšího pokroku ve spolupráci ve všech oblastech dosáhl především díky jazykové příbuznosti Čechů a Poláků Těšín. Naopak nejméně vzájemně spolupracují Komárno s městem Komárom na druhém břehu. V Komárně dochází k ničení dvojjazyčných tabulí. Společné kulturní akce jsou výjimkou.

Z hlediska politického, přesněji národního a nadnárodního, je vidět největší podpora ze strany státních orgánů u Zhořelce, kde je především na německé straně vidět iniciativa ke společným projektům. Vládní politici toto město často navštěvují a i evropští státníci tam několikrát společně jednali. Zatímco v případě Komárna, které stojí pak na pomyslném druhém konci, je stále patrné částečné odcizení obyvatelstva a zájem ze strany politiků malý. Vliv bohatšího souseda je jistě vždy produktivní, ale někdy i

kontraproduktivní vinou předsudků u starších obyvatel „chudší“ části dříve jednotných měst.

Stále v těchto městech přetrvává v mnoha ohledech nesouměrnost – zejména v ekonomických parametrech tato nesouměrnost je někdy až zdrcující. Jiný sociální systém, jiná nabídka práce, a skutečnost, že historické centrum leží na druhém břehu, jsou limitujícími faktory. Dnes proto není mnoho Čechů v Ciezsyně, ale stovky Poláků v Českém Těšíně, rovněž tak není téměř žádný Ital v Nove Gorici, ale spousta Slovinců v Gorizii.

Z hlediska historického v pomyslném žebříčku prostupnosti hranic do roku 1989 vede přirozeně Komárno, kde nikdy neexistoval uzavřený oficiální hraniční přechod (přes hraniční most). Na druhém místě je potom Český Těšín/Ciezsyn a na třetím Zhořelec, kde hranice patřila, jak píše Stoklasa,⁵⁷ zejména do roku 1958 k těm nejlépe střeženým uvnitř socialistického tábora především díky bezprostřední blízkosti domů na obou stranách nepříliš široké řeky. Gorizia/Nova Gorica díky poloze „na železné oponě“ jsou hodnocena z tohoto hlediska nejhůře.

Hledáme-li odpovědi na otázky z úvodu bakalářské práce, pak nelze vynechat zmínku o Evropské unii. Přirozeně obrovským přínosem bylo zavedení bezcelního režimu a dále štědrá pomoc zejména z fondů pro přeshraniční spolupráci. Určitou výhodou při rozhodování o přidělení dotací na ten či onen projekt je spolupráce s partnerem v zahraničí, díky čemuž tato města „fruktifikují“ nabízené evropské peníze. Jejich poloha na hranici jim dává i výhodu oproti ostatním „vnitrostátním“ sídlům využít příležitostí zviditelnit se v Evropě, kupř. v akcích celoevropského významu (v těchto městech se politici schází více a jsou zde častěji různé konference). Domnívám se, že ještě větší dopad pro občany takovýchto měst než vstup do EU, budou mít dvě další události: 1) zavedení eura v těch částech, kde ještě neplatí a 2) vstup do Schengenského prostoru. Efekt jednotné měny jistě způsobí ještě větší ekonomickou aktivitu a přinese mnohé změny a „Schengen“ se stane motorem mnohem větší propustnosti hranic a urychlí přeshraniční styk a města se znovu „spojí“.

⁵⁷ JAJESNIAK-QUAST, Dagmar; STOKLOSA, Katarzyna. *Geteilte Städte an Oder und Neiße: Frankfurt (Oder)-Slubice, Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec*. Berlin: Berlin-Verlag Arno Spitz, 2000. 258 s. ISBN: 3-87061-808-6. s. 37.

Abstract

Many nation states in Europe have undergone dramatic social and political upheavals in this century with the construction of new or the redefinition of existing national borders before and after World War II, and more recently as a result of the collapse of the Soviet Union. New borders divide territory, which was previously unified, old borders collapsed, reuniting territory previously divided.

Some cities share a common history. It is also example of divided cities. This cities suffered from war, were divided into new states. This manustript focuses on 4 divided cities Görlitz, Görz, Komorn and Teschen which divided due to political changes or border shifts, so they consituted 8 separated entities.

The destiny of the divided towns became taboo for a long time. These towns (especially along the border) are for politics and social sciences, historians and diplomats an ideal laboratory in the process of searching their lost identity. The laboratory in terms of gradual obtaining new function = this means something like a supranational identity, which is awarded the title „The European city“ such as cities Görlitz and Zgorzelec.

Some European municipalities experienced a heavy shock after the First and also Second World War. They had to face up to new reality = special situation - i.e. a former integral district of the town was at the „second side“ – behind the border. This form creates some barrier which invites a feeling of estrangement. Concrete ridge, a safety wall, barbed wires or „a no man's land“ still have a far-reaching effect on the human thinking. There are few

well-know examples of history: West Berlin – Berlin, Frankfurt a. O. – Slubice and also of today: the capital city of Cyprus Nikosia. Hundred of thousands people have to face up to humiliation from situation which is defined by uncharitable transformation / run of history.

Obr. č. 10: Americká známka s motivem pádu Berlínské zdi v dříve rozděleném Berlíně.

Zdroj k obrázku: <http://www.usps.com/images/stamps/2000/wall.htm>.

The objectives of the bachelor work are the characteristics of the selected divided municipalities in Europe, the comparing of development characterized municipalities in historical-political aspect. In the thesis I describe also the integration and disintegration processes of the four selected divided cities. Problems are also constituents of the European union process more nearly pass the processes of „the falling off of „also the“ sealing off“ of limits, (ethnic, political, social and cultural) describe, point out destinies and changes for these municipalities the both „seams“. I have documented the cross-border cooperation in my manuscript because these municipalities are important straps of the cross-border cooperation. I intend on point out to the senselessness of the limits which often installed artificially, are connected to the man suffering manchenorts. I also would like to draw your attention as well like renewal of spending moping mutually how important the neighbour knowledge and the appreciation of it is. Describing new relations after makeup of states, giving of a better understanding just like today's situation of these municipalities of (e.g. limit regime and institutional changes). The process of the reduction of the limit describing in man heads, the process which still isn't ended already. Explaining the quality of life in these municipalities which undoubtedly are test stones on the way to the EU.

With this bachelor work I intend to the idea to contribute himself to the philosophy which tries to get between nations the support of the confidence and mutual cooperation apply, which tries to get the wall demolition because much is true that „borders scars of the history“ are.

Použitá literatura:

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

SMLOUVY:

Webové stránky dokumentů a smluv týkajících se rozdělených měst:

I. dvojice - města rozdělená po I. světové válce:

Versaillská smlouva: <http://www.versailles-vertrag.de>

Trianonská smlouva: <http://www.lib.byu.edu/%7Erdh/wwi/versa/tri2.htm>

II. dvojice - města rozdělená po II. světové válce:

Protokol Postupimské konference:

http://en.wikipedia.org/wiki/cs:Postupimsk%C3%A1_dohoda

Pařížská smlouva z roku 1947: http://www.istrianet.org/istria/history/ww2/1947_treaty-index.htm

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

ANGELILLO, Antonio; MENATO, Chiara. (eds.). *Città di confine. Conversazioni sul futuro di Gorizia e Nova Gorica*. Portogruaro : Nuova dimensione, 1994, s. 195. ISBN: 88-85327-43-5.

APPLEBAUM, Anne. *Between East and West: across the borderlands of Europe*. New York : Pantheon Books, 1994. 320 s. ISBN: 0-679-42150-5.

BAUER, Markus; RAHN, Thomas (Hgg.). *Die Grenze. Begriff und Inszenierung*. Berlin : Akademie Verlag, 1997. 349 s. ISBN: 3-05-002952-8.

BECKER, Joachim; KOMLOSY, Andrea. *Grenzen Weltweit. Zonen, Linien, Mauern im historischen Vergleich*. Wien : Promedia/Südwind, 2004. 234 s. ISBN 3-85371-220-7.

BOHMANN, Alfred. *Die tschechoslowakischen Gebietsabtretungen an Polen und Ungarn*. Zeitschrift für Ostforschung. 1971, no. 20, s. 465-496.

DE VITIS PIEMONTE, M. R; SPANGHER Luciano. *Conosciamo Gorizia: la storia, lo sviluppo, le tradizioni*. Gorizia : Pro Loco Gorizia, 1987.

FABER, Richard; NAUMANN, Barbara (Hgg.). *Literatur der Grenze – Theorie der Grenze*. Würzburg : Königshausen & Neumann, 1995. 289 s. ISBN: 978-3-8260-1047-7.

FRANCESCONI, Teodoro. *Gorizia, 1940 - 1947*. Milano : Edizioni dell'Uomo libero, 1990. 237 s.

GASPARINI, Alberto. *European border towns as laboratories of differentiated integration. Borders in Europe. How Life is lived in border towns, border regions and border cultures*. Gorizia : ISIG magazine, Istituto de Sociologia Internazionale, 2000, No. 4/1999.

GASPARINI Alberto. *Nazione, etnia, minoranza e confine, (Nation, ethnicity, minority an border)*. Gorizia : Isig, 1998.

GÖRNER, Rüdiger; KIRKBRIGHT, Suzanne (Hgg.). *Nachdenken über Grenzen*, München : Iudicium Verlag, 1999. 253 s. ISBN 978-3-89129-617-2.

- HANNAN, Kevin. *Borders of Language and Identity in Teschen Silesia*. New York : Peter Lang Pub Inc. 1996. 255 s. ISBN: 978-0820433653.
- HASLINGER, Peter (Hg.). *Grenze im Kopf. Beiträge zur Geschichte der Grenze in Ostmitteleuropa*. Frankfurt am Main: Lang, 1996. 208 s. ISBN: 3-631-34830-4.
- JAJESNIAK-QUAST, Dagmara; STOKLOSA, Katarzyna: *Geteilte Städte an Oder und Neisse: Frankfurt/Oder-Slubice, Guben-Gubin, Görlitz-Zgorzelec*. Berlin: Berlin-Verlag Arno Spitz, 2000. 258 s. ISBN: 3-87061-808-6.
- KOVACS-BERTRAND, Aniko. *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg - der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918 - 1931)*, München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1997. 318 s. ISBN: 978-3-486-56289-7.
- LAPP, Peter, Joachim. *Gefechtsdienst im Frieden - Das Grenzregime der DDR*. Bonn : Bernard & Graefe, 1999. 276 s. ISBN: 3-7637-5992-1.
- LEHMANN, Hans Georg. *Der Oder-Neiße Konflikt*, München: Beck, 1979. 128 s. ISBN: 3406041094.
- LEMBERG, Hans. *Grenzen in Ostmitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert. Aktuelle Forschungsprobleme*. Marburg : Johann Gottfried Herder-Institut, 2000. 164 s. ISBN: 3-87969-275-0.
- Ottův slovník naučný na CD-ROM*. Ottova encyklopedie obecných vědomostí 1997-1998, AION CS, s.r.o.
- SIMPSON Paul. *Divided Cities/Invisible Walls: Double Standards of Urban Life, Who has the Better Deal?*, s. 17 .
- SCHULTZ, Helga (Hg.). *Grenzen im Ostblock und ihre Überwindung*. Berlin: Berlin-Verlag Arno Spitz, 2001. 386 s. ISBN: 3-8305-0081-5.
- SCHULTZ, Helga (Hg.). *Bevölkerungstransfer und Systemwandel - Ostmitteleuropäische Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg*, Berlin: Arno Spitz, 1999. 371 s. ISBN 3-87061-807-8.
- SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? Czeski Cieszyn polski?*. Český Těšín : Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9.
- WAWRECKA, Henryk; ADAMCZYK Irena, BYRTUSOVÁ Vlasta; SPYRA Janusz. *Cieszyn wczoraj i dziś / Český Těšín včera a dnes*. Český Těšín : Wart. 2001. ISBN 80-238-7590-6.
- ZAGO, Moreno. *The state of co-operation between border towns. Borders in Europe. How Life is lived in border towns, border regions and border cultures*. Gorizia, ISIG magazine, Istituto de Sociologia Internazionale, no. 10/11, 2000.

Webové stránky rozdělených měst popisovaných v bakalářské práci:

Český Těšín: <http://www.tesin.cz>

Cieszyn: <http://www.cieszyn.pl>

Komárno: <http://www.komarno.sk>

Komárom: <http://www.komarom.hu>

Nova Gorica: <http://www.nova-gorica.si>

Gorizia: <http://www.comune.gorizia.it>

Görlitz: <http://www.goerlitz.de/>

Zgorzelec: <http://www.zgorzelec.com.pl/>

Instituce zabývající se tematikou rozdělených měst:

Europa-Universität Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou – konkrétně Prof. Dr. Helga Schultz z **Lehrstuhl für Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Neuzeit und Forschungsstelle für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Ostmitteleuropa.**

Univerzita ve Vídni na Historisch-Kulturwissenschaftlichen Fakultät existuje Institut für Wirtschafts- und Sozialgeschichte kde se problematikou zabývá Univ. Prof. Dr. Andrea Komlosy.

Univerzita ve Frankfurtu nad Mohanem: Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie. (<http://www.rz.uni-frankfurt.de/FB/fb09/kulturanthro/index.html>).

Univerzita v Nijmegenu v Nizozemí, **katedra Human geography**, (<http://www.ru.nl/ncbr/>).

University of Southern Denmark v dánském přístavním městě Aabenraa: **Institut for Grænseregionsforskning** (www.ifg.dk) součástí tamější Fakulty sociálních věd.

Humboldtova univerzita v Berlíně – konkrétně na Institutu sociálních věd je **katedra Stadt und Regionalsoziologie**, která ale dává důraz na Berlín a Jeruzalém.

Univerzita degli studi di Trieste, Dipartimento di Scienze dell'Uomo pod vedením Prof. Emidia Sussi a Facoltà di Scienze Politiche, kde se problematikou zabývají Alberto Gasparini a Moreno Zago.

Univerzita degli studi di Trieste, pracoviště v Gorizii, konkrétně Istituto di Sociologia Internazionale Gorizi.

TU Chemnitz, Institut für Soziologie Regionalforschung und Sozialplanung.

Philipps-Universität Marburg, Institut für Europäische Ethnologie/Kulturwissenschaft.

Otázku rozdělených měst sleduje i **Rada Evropy** ve Štarsburku a sice prostřednictvím Řídícího výboru pro místní a regionální demokracii (CDLR) a podává o situaci zprávy. Naposledy tak učinil v roce 2002 prostřednictvím textu prof. Helgy Schultz z University Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou.

Konference věnované v poslední době tomuto tématu:

Konference z 29.–30.4.2004 s názvem: „**Stadt - Grenze - Fluss**” - Konferenz zu Doppelstädten an den neuen EU-Binnengrenzen /Europa-Universität Viadrina/, Frankfurt am der Oder.

Konference z 14.10.2004 s názvem: „**Getrennte Welten - Geteilte Städte**”, Berlin.

Seznam příloh

Příloha č. 1: obrazová příloha k rozděleným městům Český Těšín/Ciezsyn

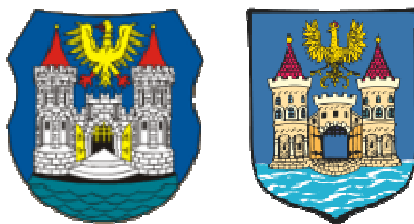
Příloha č. 2: obrazová příloha k rozděleným městům Komárno/Komárom

Příloha č. 3: obrazová příloha k rozděleným městům Görlitz/Zgorzelec

Příloha č. 4: obrazová příloha k rozděleným městům Gorizia/Nova Gorica

Příloha č. 1:

Český Těšín/Cieszyn

Těšín v polovině 17. století

most přes Olši, pohled z české strany

hranice na mostě přes Olši se strážními boudami

Český Těšín - náměstí

hraniční řeka Olše

Zdroj: <http://www.cieszyn.pl/> a <http://www.kc-cieszyn.pl/>

Příloha č. 2:

Komárno/Komárom

historický pohled na Komárno

pohled na Komárno v 17. stol.

panorama Komárna

náměstí Evropy ve slovenském Komárně

pevnost v Komárně na břehu Dunaje

představa nového mostu u Komárna - projekt za spoluúčasti obou zemí a EU

Zdroj: <http://www.palatinus.sk> a webové stránky obou měst.

Příloha č. 3:

Görlitz/Zgorzelec

nové společné logo při příležitosti udělení ceny „Europastadt“

starý most přes Nisu

a současnost (pohled z něm. strany do Polska)

nejdůležitější památka dóm v Görlitzu (SRN)

pohled na hraniční most přes Nisu z polské strany v roce 1912 a v roce 2002

Zdroj: <http://www.goerlitz.de/> a <http://www.zgorzelec.com/>

Příloha č. 4:

Gorizia/Nova Gorica

rytina Gorizie ve Furlánsku od Caspara Meriana – kolem roku 1650.

současné panorama Gorizie

Gorizia (stará zástavba)

Nova Gorica (nová sídliště)

Zdroj: <http://www.nova-gorica.si> , www.uni-klu.ac.at/kultdoku/kataloge/51/html/3489.htm,
<http://www2.comune.gorizia.it>